

Štev. 1.

V Ljubljani, dne 1. januarja 1895.

Leto XV.

Afanasij Sjemjonovič.

Balada po ruskih narodnih motivih.

Haj, bojarji in knezi in kmetje vi!
Kdó iz vas imá tožbo še kako zljaj?
Naj izstopi iz tolpe sém vsak brez strahú,
Saj zató sedí danes mej vami car,
Da razsója vam pravde pravično sám,
Da kaznuje zločin, a da ščiti krepóst!

Za Moskvój, tam v Slobodi Aleksandrovski
Sredi trga mej ljudstvom kliče glasnik.
A car Ivan Vasiljevič tiho sedí
Na prestolu, čakaje tožnikov še.
Glej, na glavi car krono bleščéčo imá,
Okrog vrata ovija se lanec mu zlat,
Križ pripéti na njem pravoslavni zlat
Izpod brade na prsih mu svéti se.
Plašč odeva teló mu ves svilnat, težák,
A na čevljih iskrijo se démanti.

Ob prestól se opira z levicoj car,
A v desnici mi palico težko drží,
Okovano z železnim okónčnikom
Okrog carja stojijo opričniki.
Nikdo danes pred carja ne stopi več?

Pač! iz množice stopi mladenič ják,
Kakor jelka je raven in visok je
Afanasij Sjemjonovič, lepi kmet.
Tja pred carja pogumno postavi-se,
Poklonivši se v pas, mu spregovori:
»Gosudár ti naš, Ivan Vasiljevič!
Imel rožico krasno sem v vasi jaz

Za Moskvój belokamenoj daleč tam;
 Lepše nisem nikoder še videl okrog.
 Hodil k nji sem vsak dan devet vrst hodá,
 Hodil gledat v oči sem prekrasne ji
 In prinašal daróv dragocenih ji,
 Sarafán za poroko ji kupil lep.
 Pa je prišel Tatár in nevesto mi vzel!
 Rož cvetočih dišečih vrt poln je njegov,
 Žen najlepših tam v gradu njegovem živí —
 A jedino je rožico meni on vzel,
 Oh, ukral je nevesto brezsrčnik mi!
 Tam zdaj véne na tujem moj beli cvet,
 Tam zdaj giné nevesta, tožeč za menój,
 A jaz ginem in plakam brez nade za njoj . . .
 Gosudár ti naš, Ivan Vasiljevič!
 Káj zaslužil je, káko kazen Tatár?«

»Smrt!« zavpije car Ivan Vasiljevič.
 In priplava oblak mu na čelo črn,
 Izpod njega zabliska se blisk na blisk
 In zašvigajo strele zlovešče že . . .
 »Smrt Tatarju! Takó ukazujem car jaz!
 Oh, opričniki vi, lenuhi vi!
 Tam po Moskví ves dan mi pohajate
 In brez dela ob oglih postajate;
 In zastonj mar vi jeste moj beli hleb?
 In popivate vince zamorsko zastonj?
 Kar lovít, lovít hitro Tatarja vsi,
 Ulovivši ga, koj ga obésite!«

Izpred carja že plane opričnikov roj,
 Prepiráje se in suvaje se,
 Kdo iz njih pač bi prvi Tatarja ujél . . .
 A mužik Afanasij Sjemjonovič
 Še pred carjem stóji — stóji, govori:
 »Oh, junák si, car Ivan Vasiljevič!
 Ne velévaj loviti Tatarja tam!
 Saj Tatar — si tí, Ivan Vasiljevič,
 Ti utrgal si rožo mi, ljubico,
 Ti ukral mi Natašo, nevesto, si!«

A. Aškerc.

Ungnadovi gostje.

Romanca.

Tam v Urahu, mestu nemškem,
 Pri vinu sedijo možjé;
 Jasné se jim temu obrazi,
 In govóri krasni zvené.

A kaj ti je, Primož Trubar,
 Da v družbi veseli molčíš?
 Oblak ti je splaval na čelo,
 Ko v čašo zamišljen strmiš.

Zakaj prihodnosti lepše,
 Zakaj ne slaviš je nocoj?
 Zakaj od Lutrove vere
 Ne vžiga se pógled tvoj?

»Oj, misel na zemljo domačo
 Takó mi srcé teží:
 Pretesna, pretesna je meni,
 Tam meni prostora ni.

Osrečiti brate svoje
 Htel z uki sem novimi jaz,
 Sovražnikov zbal se nisem,
 Ponosno jim gledal v obraz.

Bal njega se nisem, Ti veš, Bog,
 Kdor z uki slepil je naš rod,
 Kdor z zlobno in zlo besedo
 Zapiral mi v srca pot.

Vojvodsko je žezlo me vzmoglo,
 Ni vzmoglo me žezlo duhá — — —
 Nadvojvoda Karol je vzdignil
 Svoj prestol nad prestol Bogá.

Oj, Karol, očém si ti mojim
 Zaprl domačo zemljó . . .
 Da v roki jo puščam tvoji,
 Zató mi je v srci hudó . . .

Govoril je Primož Trubar,
 »Zamišljeni vsi obmolčé . . .
 Pa vstane sedaj baron Ungnad,
 Navdušeno Trubarju dé:

»Oj, Trubar, nadvojvoda Karol
 Zemljó ti je svojo zaprl;
 Glas tvoj je umrl za njega,
 Za národ tvoj ni umrl.

Saj senca vojvodskega žezla
 Nikoli duha ne stemní,
 Ko dvigne na prostih se krilih,
 Noben ga vladar ne vdriži

Tvoj rod se je dvignil, oj, Trubar,
 In ti si rešitelj njegov,
 Ko z drago domačo besedo
 Duhá si otel mu okóv.

Povejte, prijatelji modri,
 Kdo národu pravi je kralj:
 Kdor vlada telesu — ali
 Kdor duhu življenje je dal?

Vojvodova slava je senca,
 Ki spremlja vse dni ga zvestó,
 Zvestó ga spremlja do groba —
 In ž njim strohni pod zemljó.

A z národom tvoja slava
 Na veke, na veke živí;
 Oj, Trubar, ti rod si ustvaril,
 Življenje podaril mu ti.

Takó je govoril Ungnad;
 Navdušenost vsem je v očéh,
 Veselo pojó kozarci
 O lepših bodočih dnéh.

Trošan.

Groga in drugi.

Spisal R.

I.

„Pri kraji je tvojega sluge modrost!“
Aškerc.

Ljubeznivi Marcijan je opeval redkev, Skriban pa oslavljaval velekrepstno muho; dovzetni Skaliger je segel više in se v nemal za gos . . . Vsi vemo, da je redkvica kakor nalašč za vznesene ode; uverjeni smo, da je muha ne navadno prikladen predmet pesniškemu poletu; znano nam je pa tudi, da je pikantni ptič kapitolski vzbujal že mnogemu siromašnemu pevcu bogato domišljijo. Koliko več je torej vreden svojih Skaligerjev, Skribanov in Marcijanov korenjaški Grog a Kozól, sluga majorja Stojana, »prva oseba« na javoriškem gradu in zato v prostih urah prvi junak teh-le večinoma pohlevno-poskočnih poglavij!

Groga je bil krepke, precëj visoke in životne rasti, junaških prsij in pleč, mogočnih, mišičastih rok. Kolikor tudi je trdil njega starikavi obraz nasprotno, bilo je Kozolu šele malo nad petintrideset let. — Dlje časa je bil premišljal, ali naj si dela prečo na desni ali na levi strani ali pa kâr sredi glave. Da bi zadobil prejšnji duševni mir in ne visel več »mej dvômi, zmôtami«, odločil se je jedenkrat za vselej in zavrgel vsak kakeršenkoli okras . . . Glavnik je izgubil zanj malone vso vrednost, ker je prihajala njega korist Kozolovi glavi, ostriženi čisto na kratko, čimdalje bolj iluzorna. Grogov obraz ni bil samó daljši, temveč tudi izdatno širši od drugih. Najglavnejši in zajedno največji prostor je jemal na njem nos, malo na levo zakrivljen in razvit mnogo bujneje, nego bi bilo zadoščalo strogim zakonom do-

vršene lepote. Šopirili so se na njem v zapravljivem številu rdečkasti ogorci in mozolci, kar je razlagal Groga cvfemistiško, rekoč, da njega nos poleti večkrat cvetè. Omenim naj tudi, da ga je imenoval »bajonet«, sam Bog vé zakaj. Umevno je, da ta nos ni bil jedne same barve, kaj še! Lepo pisan je bil v finih izpremenih. Vender lahko rečem z mirno vestjó, da je imela lila-vijoličasta barva na njem največ posestva, pravice in glasú. Videč, kakó je ta objestni magnat zgoraj prevzetno motil harmonijo lepote, umikali so se globoko užaljeni brki v tožni resignaciji brezozirnemu mogotcu. Njih žalost je bila toli huda in resnična, da so celó pozabili vse jedinosti. Nekateri so pač kot značajni in stanoviti brki štrleli trdo in neizprosno vkreber, na tihem prezirajoč tovariše, viseče nizdolu kakor veje žalobne vrbe. Zopet drugi na levi strani bi bili na vso moč radi menjali z ónimi na desni in narobe. Takó torej moram priznati, kolikor tudi se to žalostno bere, da je bilo pod Kozolovim »bajonetom« malo discipline in mnogo separatistiškega nagnjenja. Vzpričo takega tožnega razmerja se je grbančilo ponižnonizko čelo v vedne skrbne gubé. Le oči niso delile obče žalosti na obrazu Grogovem; velike, vodeno-modre, nekoliko izbuljene, gledale so navadno veselo in prijazno v svet, časih lokavo, časih bedasto. In oči so odločile izraz vsemu obrazu, na katerem si videl nekaj tihokomiškega, dobrovoljnega, zvitoneumnega.

Običajno je nosil Groga rjavkasto opravo; kadar pa se je napolil v bližnje mestece Vranovo po pošto ali po kaj drugega, oblekel se je vselej črno. V tej obleki in s cilindrom se je kazal najrajši, češ, da se takó najbolj imeniti kmetskim ljudém. To opravo si je izprosil od majorja namesto druge livreje. Kmetski fantje in dekleta v okolici so pa komaj dobro opazili to njegovo slabost, že so mu vzdeli žaljivi priimek »gospodska žalost«. Očito, sevé, ga takó ni klical nikdo, boječ se njega krepkih pestíj.

Groga je bil pa resnično markanten prikaz. Nehoté te je silil na smeh, kadar je, ves črn kakor princ Hamlet, takó lepo počasi in samozavestno jadrjal svojo pot, tiščal levo upognjeno roko tesno ob bok in prsi ter mencial v nji jedno majorjevih finih smodek, z desnico pa veslal v širih, častitih kolobarjih okolo sebe. Kadar je defilirал skozi Vranovo na pošto, poln ga je bil ves trg. Dolgi krajci črnega fraka so vihrali kakor zastave žalosti na vse strani in se veličastno lovili po vetru. Ponosneje ni stopal ni sam »cesarski Pavliha« Kali-gula, izprehajajoč se po Rimu danes kot Jupiter, Neptun, Herkul ali Mart, jutri celó kot boginja Junona, Venera ali Dijana.

Kar se tiče Kozolovega cilindra, ne dá se tajiti, da je minilo že več let, odkar je bil nov. Takrat, kajpada, bliščal se je kakor Zenova dvorana v Olimpu in je delal srečnemu Groggi mnogo veselja in časti. Ščasoma pa je izgubil zaradi globokih vtiskov in trpkih izkušenj svoj prvotni značaj blagorodnega veličanstva in ogromen del svoje svetle tendence. Vender pa je bil Kozolu ljubši in dražji od drugih, ker so bili ti za njega glavo — premajhni. Žalostilo je Kozola le to, da ga ni smel vedno nositi, ko se mu je podajal vender takó nenavadno lepo! Korakajoč po trgu, pozdravljal je Grogga prijazno stare in mlade znanke in marsikoga tudi odlikoval z daljšim ogovorom iz prirojene prijaznosti. Zakaj popularen je bil Grogga, da sam Cezar svoje dni ne takó.

Dosedanji njegov životopis podaja le malo zanimljivega. Ubožnega gorenjskega kmeta sin, okusil je zarana vso neusmiljeno prozo lirskega kravjega pastirja. Pozneje so ga povišali v službi; služil je za hlapca. Kakšno je bilo zasebno življenje Grogovo v mladosti, o tem ni bilo navzlic vsemu preiskavanju in pozvedovanju najti, dejal bi, skoro nič gotovega. Le raznovrstne bajke, odlikujoče se po banalni nedokaznosti, in jednako neverjetne pripovedke so razširjene o njem, takó da zastira vse »res gestae« vihravega mladeniča neprezorna mitiška temà. Umevno je, da bi bil prav rad dognal kaj natančnejšega zlasti o tisti dóbi Kozolovega življenja, ko moškemu nevarna prihaja zavédna lepota ženskega spola. Kakó se je védel Grogga v teh kritiških dnevih? Kateri vaški krasotici so bile posvečene zaljubljene njegovi misli in fantovske sanje? Kateri je nosil mične odpustke? Ali so bile njene oči bolj podobne črnim ali modrim? Morda pa rjavim? — Vse to so pereča vprašanja! Njih prava rešitev bi najjasneje pokazala njega ukus in mišljenje, njega značaj in vso psihološko barvo. Ali ni rekel sam Goethe, da s tem najbolj pokaže mož, koliko je vreden, kakeršno si izbere nevesto?

Slišalo se je sicer marsikaj! Ali . . . Nekateri so govorili, da je imel Grogga tisti čas v sosednji vasi prav zalo ljubico, po imeni Uršo, da je pa tej Urši že za sedem mesecev prelomil zvestobo, ker je večkrat imenovana Urša v tem vzela multipliciranega vdovca s tremi grunti in štirimi otroki. Zvestobo prelomil! To bi naposled v tem slučaju na Grogovem mestu storil prav takó vsakdo od nas, najsi bi dotični vdovec imel samó tri otroke, pa štiri grunte. Grogova nezvestoba se mi zdí torej nenavadno upravičena. Podatki pa mi tolikanj imponirajo zaradi natančno zaznamenovanih števil mesecev, gruntov in otrók, da bi tej novici skoro pritegnil, ako bi mi ne bila

zgodovinska dvojba, kot nekaj višjega, nad vse draga. Čez in čez pa me prijetno draži presladko imé Urša. Groga in Urša, kakó bi bilo to lepo! Zlobni jeziki so takrat sicer ugibali, da se ne bi prav vedelo, kdo je prava Urša, ali Groga ali Urša, ako bi namreč Groga Uršo vzel v zakon. Prav krčevita slabost tega žaljivega dovtipa pa mi jemlje vse veselje, da bi verjel v resničnost ljubavnega razmerja med tema dvema. Ne morem si pa kàj in omenim naj, da bi bila Grogo, kakeršen je bil, po mojem mnenji najbolj osrečila le kakšna Urša, taka ali taka, da bi bila le Urša.

Druge priče zopet trdijo, da je imel Groga kot mladenič celó dve ljubici in — glej ga spaka — obe kàr zajedno! Najsi preudarimo, da je bil Groga nenavadno močan in trden, takó da bi res strahoval za silo tudi dve ženski, vendar ne moremo verjeti kàr takó, da bi bil Kozol resnično zmožen take hudobnosti in prepovedanega licemerstva. Ta novica je popolnoma izvita iz trte, zakaj ves značaj našega junaka kaže očito, da za Turka ni imel nadarjenosti.

Še zlobneje pa kruši njega fantovsko poštenost tretja trditev, češ, da je imel Kozol vsake kvatre drugo ljubico in da navadno še tistega zadnjega meseca ni počakal prav do konca. — To je naravnost laž. Recimo, da bi bil Groga že takšen naveličan bonvivant . . . Ali tega nikakor ne smemo verjeti, da bi ne izpolnil termina! Uverjen sem do duše, da bi bil Kozol vselej v vsakem slučaju, pozimi ali poleti, gotovo potrpel do tridesetega ali jednointridesetega in da bi mu »za jedan časak«¹ ljubeznivosti več ali menj ne bilo kdo vé koliko. Toliko bi bil vsaj skrbel za svoj dobri glas, ki je »parfum kreposti«, kakor velí Sokrat.

Vzpričo vsega tega žalostnega nedostatka pravotnih in pristnih podatkov morem, ako je dovoljeno, le sklepati, da našega Groge dosihdob sploh še ni osvetlila prečudna danica prve kardinalne ljubezni in da je ostal po posebni milosti kapricijozne usode srčnih prisadov popolnoma prost in do pike zdrav. Čimdalje bolj se mi zdí ta sklep utemeljen, da majorjev sluga dosedaj od svojega srca ni zahteval drugega nego to, da mu goni kri po žilah, ker je to zdravju zeló potrebno. Nikomur pa nečem usiljati tega mnenja, ker je preslabo osnovano, nikaar da bi govoril naravnost o dokazovalnih razlogih. Jedino njegovo poznejše vedenje bi utegnilo nekoliko podpirati omenjeno trditev, ako se sploh smé minulost človekova soditi po sedanosti. Hipoteza torej, da Groga svojemu srcu ni nakladal nikdar nepotrebnih bolečin, kakor se to sploh spodobi odraslemu pametnemu fantu, ostane — kočljiva hipoteza. —

Čez nekaj let so ga vzeli med naše slavne »Janeze« k domačemu 17. pehôtnemu polku. Ž njimi je moral ónkraj Save v Bosno na Turke. Prve sovražne »krogle je slišal pri Varcar-Vakufu, neprijetno zvižgajoče mimo ušes. Pred obzidjem trdnjave Jajce je prebil sedem najvročejših ur svojega življenja. Tam bi bil izgubil malone svojega stotnika, sedanjega gospoda svojega, majorja Stojana. Groga je ravno snemal razkrhnjeni bajonet raz puško, ne meneč se za artilerijski koncert gorskih topov, za strahovito ječanje ranjencev, krik in stok umirajočih vojakov in divji »Allah-il-Allah!« fanatskih sovražnikov. Ta trenutek ugleda svojega stotnika ranjenega, klečečega na levi nogi, slabeje in slabeje odbijajočega ljute udarce svetlega handžarja, katerega vihti orjaški vstaš. Bliskoma priskoči Groga, zasukne puško in udari na vso moč po sovražniku Pade vstaš, zdrobi se pa tudi puška . . . Zató izvije Groga padšemu Turku krivi handžar in maha ž njim kakor besen okolo sebe. Priskočijo še tovariši; Groga pa porabi prvi ugodni trenutek in odnese, dasi sam močno ranjen v levo rame, nezavestnega stotnika iz bojne vihre. Od tistega časa ga stotnik in pozneje major Stojan ni dal od sebe. Ker je gospodov prejšnji sluga padel v boji, prevzel je Groga njegovo službo.

Stotnik ga ni nikdar klical drugače nego »Janez«, češ, da so bili prvič vsi njegovi dosedanji strežniki Janezi, drugič da so pravi Kuhnovci sploh vsi le Janezi, in tretjič, da je »Janez« v obče mnogo lepše in ponosnejše imé nego »Groga«. Dokler je nosil Kozol vojaško suknjo, ni dejal ničesar proti temu, preudarjajoč, da pomagata o nevarnih vojnih časih dva patrona lahko več nego jeden sam.

Od vseh pehôtnih polkov, ki so se bojevali v Bosni, dobili so junaški Kuhnovci od cesarja največ častnih odlik; tudi Groga je prinesel domov dve svetinji, navadno vojno in drugo za hrabrost. Na cesarjev rojstveni in godovni dan ji je vselej iz nova zlikal, da sta se svetili solncu na sramoto, in je ponosno korakal ž njima za »drugimi« honoracijorji k slovesni maši.

Vender o dogodkih v Bosni ni govoril rad. Zakaj ne? — To naj razjasni jedno prihodnjih poglavij.

Neprikrito vesel je zamenil po dosluženih letih ponosno puško s ponižno krtačo in ostal pri Stojanu. Z majorjem sta izhajala prav dobro. Kozol je sicer često napravil kaj takega, česar major nikdar ni izrečno zahteval niti na tihem pričakoval od njega. Narobe pa je bil gospod major izvestne dneve neznosno pust, siten in muhast, česar ga zopet Groga ni nikdar izrečno prosil niti si na tihem želel.

Takoj prve dni, ko se je Grog iz različnih tujih in domačih zverin prelevil v človeka in se zopet veselil svojega civilnega bitja, poprosil je gospoda svojega prvega imena. Teško se je odvadil major »Janeza«, ali šlo je sčasoma le. In takó se je izprevrgel naš junak iz nova v Grog in je ostal tak vse žive dni.

Sčasoma se je popolnoma udomačil v Stojanovi obitelji, katero polagoma spoznamo. Zlasti pa se mu je omilila laskava misel, da je on prva oseba med vso javoriško gospódo, da bi šlo brez njega vse rakovo pot in da je za Stojanove »prava terna, ker ga imajo.« Rad je poudarjal sam sebi, da je biser svojega stanú . . . Od ónih petih krepostij (modrost, pravičnost, usmiljenost, odkritosrčnost, uljudnost), katere je Konfucij takó toplo priporočal svojim Kinezom, pogrešal je Grog večkrat darú modrosti. Navzlic vsemu trudu je bil časih počasne pameti. V obče pa je bil resničen lastnik rahločutnega srca; bil je krotak, uljudno pohleven in z vsem zadovoljen — iz kratka, kakor porojen za slovenskega kritika starega kopita.

Glavni kraj Grogovih činov, grad Jávorice, na pol zakrit med smrečjem in bukovjem, stoječ na ravnini, ni bil pravemu gradu na zunanje nič kaj podoben. Poslopje, sezidano jednostavno, pa solidno v dve nadstropji, gledalo je prijazno z belimi zidovi in rdečo streho proti Vranovemu. Zlasti sedaj-le je bilo lepo tukaj, ko je rano solnce razsvitljalo vso krasoto mladega poletnega jutra. Ogenj in zlató je slikalo na grajska okna, čaroben, raznobojen blesek je sipalo po peresih in billkah, z jutranjo roso obsutih, jasnilo rjavkaste strehe Vranovega in se topilo, tvoreč široke, sijajne proge po čistomodri Savi, v nje vodah, katere so se sedaj urno lovile nad plitvim kamenatim dnem, sedaj mirno in gladko postajale nad temnimi, gluхими kotlinami, sedaj zopet jezno šumeč in bobneč lile ob robu strmih, divje razpokanih pečin v razpenjene vrtince. Nad gozdom za gradom so se vznášale in ginile vlažne belkaste meglice. Od bližnjih gorâ je pihal hladilen vetrec in prinašal čaroben parfum iznad cvetičnatih, tihih višin ponosnih gorenjskih velikanov, galantno zibal rdeče in rumene rože, žarne klinčke in bele lilije tam v parku pred hišo pod starimi kostanji, akacijami in platanami in bežal kakor temna senca nad visokim žitom po širih poljanah proti Savi. Po drobnem belem pesku pred verando so skakali vrabci in se na vse zgodaj glasno veselili, da so v tem prelepem kraji domá. Potem pa so po kratki, burni konferenci sfrčali v gostém oblaku mimo verande in balkona zadi čez gospodarsko poslopje v vrt na hruško k zajutreku. Časih se je oglasila plaha prepelica iz žita, časih se je zadrlla šoja v gozdu; sicer je bilo vse sve-

čano tiho . . . Prezoren ovoj, stkan od zlatega zračnega para in najnežnejših solnčnih vlakenc, preprezal je vso pokrajino. Celó veličastni Triglav je razkril svoje snežene glave, počasi vstajajoč iz gostega meglenega spalnega plašča, in resno gledal doli na divno razkošje vzbujenega krasnega jutra.

Ako je imel kdo količkaj še takó homeopatsko povodenega čustva za prirodno lepoto, moral se ji je tu čuditi in jo veselo uživati.

Te trenutke je stal Gropa Kozol, imenovan »gospodska žalost«, široko razkoračen, razoglav, z zasukanimi rokavi dôli v veži javoriške graščine, krtačil čevlje gospoda majorja in stavil besede v tá-le doslej še natisnjeni monolog :

»Tristo obupanih žab! — Kakó so te zmerjali stari šentlenartski šomašter Bohinjec — Bog jim daj dobro — in kakó so govorili? ‚Gropa! Gropa ti Grógarska!‘ dejali so, ‚viž, iz tebe ne bode nikdar nič prida! Veš, preveč si na slabo nagnjen!‘ Takó so te devali v nič. In — glej, glej — počasi si le prišel do sluge velikega gospoda, ki ni daleč za cesarjem samim. Majorjev sluga! Koliko pa je majorjevih slug na tem svetu? Malo, reče se! Kdo vender bi si bil kdáj mislil, da učkaš še táko čast? Ali bi te sedaj-le gledali šomašter spoštljivo in ginjeno! In ko bi takó vsi začudeni stali in te le od daleč opazovali in se kár nič ne upali blizu, takrat, Gropa, takrat bi stopil prijazno k njim in jim podal desnico, rekoč: ‚Prav nič se me ne bojte, gospod Bohinjec, najsi sem v službi pri majorji in visoki gospódi na pomoč! Nič vas ne bodi strah, časih ste mi v prejšnjih letih z brezovko večkrat prizadejali neprijetne občutke. Vsega tega vam ne zamerim, gospod šomašter, saj ste me v štirih letih venderle naučili, da za silo berem. Pišem pa še vedno takó slabo kakor svoje dni v šoli, ne zamerite! Pa v taki službi, kakor sem jaz, tega spaka še treba ni; no, pa saj veste, kaj je gospóda, ko ste učen mož.‘ — O-ja aa-jáv, zdeha se ti, pa prav gospodsko! — Ali je res ali ni res? Prvi za gospodom! In kadar gospoda ni domá, kdo je prva oseba na Javoricah in kar se jih drži? Kdo? — Gropa Kozol! — Pa ta-le tvoj major! Samó to vprašam, čemú lazi po hribih in klancih? Le kvišku, kvišku! Sedaj na ta vrh, sedaj na drugi, vse gré kár po vrsti: Jalovec in Rozora, Vršac in Tičarica, Mangart in Jélovica, Črni Vrh in Črna Prst, Možic in Mojstrovka — le lepo paroma, Bog nas varuj — Stol in Dobrča, Ratitovec in Jepa, Konjavec in Plevelnica, Lipač in Zelenica, Prisojnik in Radeščica — oh, in še jih ni konec, kaj še! — Tošec in Belščica, Pršivec in Begunjščica, Pihalec in Golica, Tavir in Pleša, Vogel in Kopica . . . in kar sem jih pozabil! Mislim, da sem jih

dobro poženil in pomozil . . . le Triglav mi je ostal brez neveste . . . To vse sva obredla po nepotrebnem, da je bilo le količkaj podobno gori. In če nismo mogli do vrha, pa smo lepo obstali sredi pota in nabirali tiste planinske rože, da smo jih potem sušili po cele dni! Gospôda mora vedno kaj imeti, da je ne sné dolgčas. V našem grajskem vrtu je toliko lepih rastlin, da mi res neče v glavo, čemú se pulimo po težavnih strminah za tiste potuhnjene koprive. Pa le na vrh, na vrh! Major celó Triglavu ni v strahu! Ta je pa pravična, Gropa: Ako bi bil ti major, kakor so major tvoj gospod major, ti se ne ganeš z mesta na nobene višave več! Ljube goré, Gropa vas pozdravlja najponižneje od zdolaj! Trudiš se in pehaš, in ko si srečno zgoraj ves zdelan, zmočen, lačen, žejen — žejen šele, žejen — kaj imaš od vsega? Tu nekaj vatlov megle, tam nekoliko več megle, tu je gosta, tam je redka, povsod pa megla, megla in megla! Časih pa še te megle ni; tedaj vidiš nekaj mernikov zemlje, pa takó nerazločno in drobno, da je prava žalost! Res, gospod major so na to ali na to stran malo takó-le — hm, nekoliko udarjeni, rekel bi, da uganjajo take! V miru in zložnosti bi lahko živela. Takó hladno klet in toliko polnih sodov sladkega vinčka imajo! Ali ni to kraj kakor nalašč za pasje dni? Pa ti hodijo — glej ga vender — na Triglav Benetke gledat! Tistih par baronov bi lahko plačali, kajpada, in se peljali tja z menoj, in tam bi si ogledala Benetke čisto od blizu in natanko od župnišča do zadnje kočice in vse tisto kislo morje, kar ga neki teče tam okolo. Skoro bi verjel, da je človek res od opice, kakor trdi izgubljeni student, Sorščakov Tone. In stavil bi, ne vem, kaj, da bi gospod major, ako bi le mogli, sfrčali na sámo luno po kako še takó zanikarno praprot ali karsibodi. Če pa iznajde studirana blodost tisti balon, da bi se ljudjé ž njim vozili po zraku, šla bi z gospodom gotovo vsak teden dvakrat na luno. Ne bôdeš kaše pihal! Zakaj tedaj se postaviš ti, ljubi Gropa, po robu, ako si za to, in porečeš: ‚Gospod major! Ponižno javim, da je našemu prijateljstvu konec! V štirinajstih dneh grem!‘ Gospod major, sevé, na vso moč prestrašeni, prosili bi te za žive in mrtve, da ostani in ostani. Ti pa bi odgovoril takó-le: ‚Gospod major! Vse, kar je prav, gospod major! Po zvezdah pa ne pojdeva, gospod major! Kdor visoko leta, nizko pade, gospod major! Kdo pa naju spravi na zemljo nazaj, če balon počí ali pa če se nam rešpetlini podrobé? Na zemlji vam služim in ohranim zvestobo, tudi na najvišji gori. Več pa ne, gospod major! Meni se zdí, da je bolje, ako luna človeka le bolj od daleč trka — brez zamere!‘ — Takó bi jim povedal in nič drugače! — Hm! Saj te imajo le radi gospod Stojan,

dasi nosijo takšne blatne čevlje domov! Lahko rečeš, da te imajo radi! Ali! Danes bode pa hud dan. Da bi le že vse minilo! Oj, da greš in jim narediš kaj takega! Pismo, namenjeno Žontarju zaradi slabo popravljenih škorenj, oddaš obristu Grebenu, čevljarju pa poročiš, da so gospod major s poslanim darom prav zadovoljni. „Sulce loviš po smrekah!“ dejali bi rajni oča. I no, nič ne maraj, ljubi Groga; glej, da popraviš svojo nerodnost. Neumnega se bode treba delati, da se zasmiliš gospodu, sicer — že veš kaj. — In to ti povem, jedenkrat za vselej: zadnjič si vzel buteljko ljutomerčana, ki ni bila nikdar namenjena tebi, in jo porabil, kakor da je od nekdanj tvoja! Tu in tam požirek na tihem, to ni Bog vé kaj, tudi dva ali tri, štiri, na poseben praznik, bodisi celó pet. Več pa ne! Tudi gledé tobaka se moraš poboljšati, vidiš, zadnji čas je. Vsak dan pol pipe menj bodeš jemal gospodu majorju; kár zajedno ne smeš ustaviti vsega, sicer bi gospod takoj vedeli, kakšen malopridnež si bil. Sevé, sévé, človek je trši od kamena in slabši od jajca. Danes te doletí še nekaj posebnega, Groga! Pazi, pazi, da te ne spodé! Kaj bode potem? Konec tvojemu majorstvu! In dobra gospóda je redka kakor zelenega psa senca!«

Takó je umstvoval na tihem Groga sam s seboj, časih zvito zamižal z levim očesom, časih prestal v delu in odločno mahnil s krtačo po zraku v potrdilo svojih mislij, časih zmajal z glavo, kakor je že naneslo. Opravivši svoj posel, odkoraka z osnaženo obleko in svetlimi čevlji v drugo nadstropje in precéj močno potrka na vrata majorjeve spalne sobe. Iz nje se oglasi negotovo, zaspano renčanje. Groga potrka še jedenkrat. Nató pa zazveni iz spalnice takó gromovit »Naprej!«, da sluga od začudenosti odprè usta in oči. Dušo priporoči vsem svetnikom in vstopi.

Odloživši gospodovo obleko s čevlji vred, potegne naoknice desnega okna kvišku in »naredí dan« v temni spalnici. Potem pa se postavi vojaško vzravnán pred majorja, udari z glasnim sunkom desno peto ob levo in izpustí svoj glas v tá-le nagovor:

»Gospod major, pokorno javim, sedem bode! — In vse v redu«, dodene nekamo mrzlično, vzame »direkcijon«, ne da bi se obrnil, proti vratom in jo hoče lepo tiho popihati pred uimo.

Toda ta trenutek skoči gospod v postelji pokonci in zakriči nesrečnemu Grogi odločen: »Stoj!«

In Groga stoji, kakor stoji v národni pesmi »tam lipica«.

Major Pavel Stojan je bil trebušat mož visoke rasti, pri kakih petdesetih letih, jako rdečega obraza, sivkastih, ostrih očij, orlovega nosú in močnih črnih brkov in lãs. Govoreč in kretajoč se je

odlikoval z óno energijo, po kateri najlože spoznaš bivšega oficirja. Živel je že več let v pokoji in ostal neoženjen. Užival je torej dvojen pokoj.

»Tedaj«, začne burno, slugo v jednomer ljuto gledajoč, »saj veš, â? — Odpuščam te iz službe! Še danes greš! V dveh urah! Razloge poznaš, â?«

Ponižno in pohlevno kakor kak jota subskriptum stoji Groga ob peči blizu vrat in skesano in udano posluša ouverturo, ki že razločno oznanja najglavnejše točke pretečega viharja in nevarne bliskavice, ki se je sedaj še tiho kuhala.

»Ali kadar bode vsa izkuhana — — — Kolikor moreš, delaj se neumnega. Neumnost je že otela marsikoga«, misli si in molči kakor Moltke, Viljem Oranijski in Immanuel Kant v jedni osebi. In Groga gleda majorja in ga gleda takó najivno, kakor bi mu bil povedal gospod ravno kaj natančnejšega o historijski sintaksi španskega jezika ali o vplivu grškega ideala na razvoj glasbene umetnosti ali o stratigrafiji mezocojiških formacij . . .

Dlje časa major zastonj preži na odgovor.

»Poznaš, kaj ne? Kaj ti je omeniti v svoje opravičilo? Nič! Kakó pa je bilo to vse takrat, hm?«

»Takrat . . . takrat, gospod major, dobili ste od čevljarja čevlje, gospod major!«

»Kakšne čevlje?«

»Od Žontarja, gospod major!«

»Jaz ti že pokažem Žontarja! Milijon svetlozelenih strrel . . . Kakšni so bili čevlji, vprašal sem te!«

»Usnjeni, gospod major!« odreže se sluga točno.

Široko odpre major Stojan sive oči in se nasmehe mrzlo srdito. Takó se menda nasmiha tudi boa konstrictor, predno požrè ubogega zajčka kar živega . . . Potem pa hlastne gospod z desnico na mizico tik postelje, zgrabi rumeno škatljico, v kateri ropotajo »paraffinerede sikkkerhed-staendstikker«, in jo zažene »presto agitato e con grand' espressione« naravnost proti Grogi. Ta je pa početek sovražnostij že iz davna slutil in nastavil »poco allegretto e grazioso« široke roke, v katerih se je projektil ujel srečno in brez škode. Zajedno s škatljico je izpustil major vzklik, ne samó krepek, temveč tudi dolg in sestavljen od raznovrstnih zelenih in rdečih strel, gromov, toč, bomb, granat, bataljonov in elementov, vse kar na milijone in v nemškem jeziku . . . Ker bi se to slovenski slabo podalo in ker nečem motiti domišljije prijaznega bralca, zadoščaj ta opis za sedaj in v prihodnje. Kar se

dostaje Groge, vemo že, da si je pomagal o priliki z izvestnim številom »obupanih zajcev«, »preplečenih martinčkov« i. t. d., katere je v so-sebno hudih zadregah pomnožil tudi na tisoč.

»Pretesne mi je naredil,« zakričí gospod, »pretesne, Groga! Ali slišiš, pretesne!«

»Pretesne, gospod major!«

»In potem?«

»In potem, gospod major, dobili ste še tisti dan v dar stoinpetdeset pravih havan od gospoda polkovnika Grebena — to se pravi . . .«

»Kaj se pravi? Še jedenkrat! Jaz te že naučim govoriti!« Takó zahrumí v pretečem »crescendu« razdraženi gospod.

Groga pa nadaljuje ves razbeljen od notranjega žara »adagio cantabile e molto semplice« blizu takó-le: »— — od gospoda polkovnika Grebena stoinpetdeset pravih pretesnih škorenj in dve lepi havani od čevljarja v dar — êhê, je že prav, ahá!«

»Takó, takó, ti štempihar, počakaj no!« vzklikne major razljučen in pošlje prazno urino stojalce, lično zrezljano od črnega mahagonija, z mizice po tistem poti kakor prej škatljico. Spretno kakor najboljši cirkusni jongleur je Groga ujel tudi to sovražnikovo orodje. Prej se je namenil, da bode govoril kolikor mogoče narobe — sedaj pa res sam že ni več vedel, kaj pripoveduje. Z vsemi petimi prsti desne roke se popraska za ušesom, pregleduje in vrtí škatljico in stojalce v levici in časih uprè plašen pogled v majorja, takó nedolžno, kakor da mu je ta razlagal sámó slavno indsko junaško pesem »Mahâbhâ-rata« ali »Siddhântakaumudi« ali celó »Mâlotimâdhava Nâtaka«.

»Nadaluj!« zatogotí se major ves hripav.

Groga molčí v obeh deželnih jezikih.

(Dalje prihodnjič.)

V galeriji slik.

Ti nisi kakor veličastna slika,
Ki jo razstavil je sloveč slikar,
Ki divi se ji muožica velika,
Zroč v živih bojah utelešen čar.

Ti si kakòr podobica tam skrita —
V okviru skromnem prizor srečnih dni;
In vender v nji milina vsa je zlita,
Nesmrtno delo to umetniške moči. —

S. L. Mozirski.

Prvi hribolazci na Triglavu v dōbi 1778. do 1837.

Spisal Fr. Orožen.

»Gori gori na planine
Misel vsaka mi leti,
Gori mi iz te doline
Duša moja hrepeni«.
Pagliaruzzi.

loveško srcé sosebno hrepení po ónih višinah, katere se vzdigajo kot vrhi in stolpi skozi gosto ozračje v neizmerno vsemirje, in Stvarnik sam si je izbral take višine, da se je razodel človeštvu. Kdo se ne spominja še iz otroških let Ararata, gore Hor in Sinaja? Nehoté se torej vprašamo, zakaj takó željno hrepenimo po višavah? Tega spisa namen ni do cela razmotrivati tega vprašanja; omeniti hočem le nekaj toček. V gorah imajo rudnine svojo domovino; njih vznožje se ponša s prostranim žitnim poljem in z vinogradi; v srednjih višinah nahajamo cvetične preproge bujnih travnikov in hladno gozdno senco; ob robu strmih vrhov pa še zelené naših planin cvetoče livade, katere obkroža večni sneg in led. Tukaj izvirajo v ledniških razpoklinah in v izpodnebnih močah mnogobrojni deroči hudourniki in se končno združijo v veletoke, nesoč oddaljenim nižinam svoj blagoslov.

Višine imajo čistejši vzduh; v njem dihamo prosteje in živimo živahneje. Kdor je bil kdaj na gori, ko je gosta megla po več dni pokrivala ljubljansko polje, divil se je krasnemu razgledu po vrhah, kateri so se dvigali nad širim meglenim morjem.

Kdo še ni opazoval krasnega prizora, ko se goré žaré v večerni zarji, ko že v ravnini

„Rož'ce glav'ce so nagnile,
Ptice v gozdu potihnile,
Mrak ogrnil je zemljó.“

In ko se v ravnini jedva svita, že se zlaté gorski vrhovi v jutranji zarji. Res lahko zavidamo planinarja, kateremu

„... prvo solnce zablíšči,
Ko zajde, njemu še svetlí.“

Gore so tudi pradomovina gozdov, mnogih rastlin in živalij. Toda v gorah je takisto prvotni dom národov, ki so šele potem posedli ravnine. Nahajamo torej že v praveku človeškega rodú povoda dovolj, da takó željno hrepenimo po gorah.

In prav slovensko zemljo je Stvarnikova roka obdarila toli bogato, da se ne čudimo pesnikom, kateri takó navdušeno opevajo slovensko domovino. Slovenske pokrajine se ponašajo s planinami, katere imajo po izredni krasoti toliko moč, da prihaja nanje mnogo tujcev iz daljnih krajev. Drugje zopet goli Kras

„... v spodnji svet
Svoja čuda vabi zret“.

Ko je bilo hribolastvo med Slovenci še v povojih, mislili so že nekateri možjé, kakó bi dospeli na najvišje vrhove naših planin. Najvišji vrh na Slovenskem pa je 2864 m visoki velikan Triglav, kateri se vzpenja iz kamenitega morja slemen, prepadov, dolov in planin s tremi vrhunci nad majhnim lednikom. V prejšnjem stoletji že je bilo nekaj srčnih móž domačinov, katere je gnala navdušenost za prirodne krasote in bisere naših planin na najvišji slovenski vrh, kjer „prot' jasnemu nebu kipí velikan“. ¹⁾

Kolikor je doslej znano, bil je ranocelnik Lovro Willonitzer iz Starih Fužin prvi hribolazec, kateremu se je posrečilo splezati na Triglavov vrh, in sicer leta 1778. Spremljali so ga lovec Božič in rudarja Matevž Kos iz Jereke in Luka Korošec iz Gorjuš. Dné 24. avgusta odrinejo s Starih Fužin in dospó tistega dné do planinskih koč na Velem (Belem) polji. Naslednjega dné preiskavajo pot na Zeleni plaz ter dné 26. avgusta zarano odpotujejo in po peturni težavni hoji dosežejo Zeleni plaz, kjer je lep in hvaležen razgled in velik prepad. Potem hodijo po Krederci jedno uro in pridejo pod vrh triglavski. Tukaj pa spremljevalci malone obupajo, a Willonitzer jih navdušuje, in potem plezajo po severnem obronku dalje ter srečno dospó ob krasnem vremeni na najvišji vrh. Willonitzer poroča, da je na vrhu prostora približno za 50 ljudi; a nikjer ni našel sledú, da bi bil sploh že pred njim kdo na Triglavu. Potem vdolbejo svoja imena v dve pečini ter se po dveurnem odmoru napoté nizdolu; zaznamenujejo pot ter še tistega dné srečno dospó domov.

Leta 1779. poskuša Willonitzer s profesorjem Hacquetom in Matevžem Kosom zopet priti na Triglav. ²⁾ Ko pa pridejo do previ-

¹⁾ Valvasor ne pozná Triglava in imenuje najvišji vrh Krmo. Florijančič ima na svojem zemljevidu Krmo in Triglav (Terglou). Tudi H. G. Hoff imenuje „Terglou“ v svojem delu „Gemälde vom Herzogthume Krain“. Najbrž ima gora imé po staroslovenskem bogu Triglavu, kateri je bil bog zraka, zemlje in vode.

²⁾ Baltazar Hacquet se je porodil leta 1739. ter je bil doktor filozofije in zdravlilstva in c. kr. rudniški svetovalec. On je za Kranjsko zaslužen mož in je bil nekoliko časa profesor anatomije, kirurgije in babištva na ljubljanskem liceji. Spisal je med drugim „Mineralogisch-botanische Lustreise von dem Berge Terglou in Krain zu dem Berge Glockner in Tirol 1784“.

seče stene pod vrhom, Hacquet ne more dalje, zmeri višino, in potniki se vrnejo preko Velega polja v Bohinjsko Bistrico. Leta 1784. pride Hacquet s Starih Fužin čez Ravno polje, Kopišico, Sleme, Tolstec na Velo polje in drugega dné čez Prode na Mali Triglav. Tudi leta 1788. je šel omenjeni pot, ne da bi dosegel najvišji vrhunec.

Leta 1790. pripleza nadplavžar Žerovnik s starim vodnikom Kosom in ribičem Nacnijem na Véliki Triglav, kjer zabijó v kamenito razpoko nekaj bakrenega denarja za spomin. Leta 1792. stavi lovec divjih koz v službi pri grofu Vincenciji Thurnu v Radovljici, da spleza o mraku na Véliki Triglav; stavo tudi dobí. Na vrhu zažgè otep slame in nekaj drevesnega lubja. Med 8. in 9. uro zvečer opazijo fužinarji v Bohinjski Bistrici ogenj na Triglavu in tudi vidijo, kakó se lovec z gorečo plamenico vrača z vrha. Ta predrzni hribolazec pa je pozneje na menj nevarnem mestu nesrečno padel in se ubil.

Leta 1792. je bil drugič na Triglavu nadplavžar Žerovnik s starejšim in mlajšim Kosom in z dvema rudarjema iz Gorjuš.

Naš slavni pesnik Valentin Vodník je poskusil leta 1795. priti na Triglav. Bil je tedaj duhovnik na lokaliji v Koprivniku ali Gorjušah. Tukaj se je seznanil pod vodstvom svojega pokrovitelja in prijatelja barona Žige Zoisa z rudninoslovjem. Prepotoval je najlepše kraje na Kranjskem in nabiral rudnine za Zoisovo zbirko. Potujočega na Triglav, spremljali so ga grof Frančišek Hohenwart, sloveči propovednik Jožef Pinhak in znani vodnik Kos. Vodník pravi sam o tem potovanji: Dné 14. avgusta smo dospeli s Koprivnika v devetih urah na Velo polje. Dné 15. smo šli čez Sterišico med Krmo in Triglavom na Krederco. S te višine smo videli Tržaški zaliv, tirolske in švicarske gore. Na Kranjskem se vidijo na prosto okó Golovec, Sava, Ljubljansko polje, Krim in Snežnik. Ob 11. uri smo zopet odšli s tega kraja in se vrnili proti domu. Torej Vodník ni došel do najvišjega vrha orjaškega Triglava, o katerem pravi v »Véliki pratiki« za leto 1795.: »Triglav leži med Bohinom in Bolcem ter je najmenj 1400 sežnov visok ino jeden najvišjih hribov v Evropi. Iz njega vrha se vidi na Tirole, Hrvatsko in v Benetke. Mornarji ga na Beneškem morji najpoprej zagledajo, kader se proti naši deželi peljejo ino ga dobro poznajo po imeni.« Tudi v odi »Na Vršaci« se spominja slovenskega velikana:

»Tja pogledaj na višave,
Kjer Triglav kipí v nebó,
Štej snežnikov goličave,
Kar drží najdelj okó.«

Sploh je bil Vodnik vnet hribolazec. Baron Zojs mu piše: »Bil sem res presenečen, ko sem zvedel, da ste romali po težavnem poti na Veliki Rog in Malí Triglav in v kraje velikega vrha nad Ledino, na še malo znano Krederco i. t. d. Zeló sem zadovoljen z zbirko, katero ste prinesli s seboj.« V drugem pismu Zojs zahvalja Vodnika, da je spremljal na Triglav Hohenwarta in Pinhaka, katera sta bila kár očarana od tega potovanja.

Za prej imenovanimi je bil pač srednjevaški kapelan Jakob Dežman s svojim bratom Janezom prvi na Triglavu, in sicer dné 2. septembra leta 1808. Dežman piše o tem potovanji svojemu nekdanjemu učitelju Valentinu Vodniku med drugim: »Drugega septembra ob pol najstjih dopoldne sem prišel z vodnikom Antonom Kosom po trinajsturni hoji na Triglav. Ob lepem vremeni je plezanje na Triglav truda vredno, a tega dné ni bilo lepo. Izgubil sem klobuk, kateri se je kotal proti Krmi. Ker ni bilo posebnega razgleda, mislili smo skoro na vrnitev. V spomin smo postavili na vrhu štiri čevlje visok stolp, v katerega sem zapičil svojo palico. Sedaj pa smo hiteli nizdolu, ker se je moj vodnik bal strele. Tudi moj brat Janez je bil z mano. Prepričal sem se, da bi se dal najnevarnejši del pota ob majhnih troških popraviti z vrvmí, katere bi se pripele na žeblje, v skale zabite. Dné 23. t. m. je bil baje tudi duhovnik z Goriškega na Triglavu.« Ta duhovnik pa je bil bržkone Valentin Stanič. — Nikakih poročil nimamo o bratih Mooró iz Celovca, katera sta bila z nekaterimi prijatelji na Triglavu.

Dné 21. septembra 1808. leta je bil na Triglavu slovenski pisatelj, tedanji kapelan in poznejši goriški kanonik Valentin Stanič. V svojem dnevniku popisuje to potovanje na 44 tesnopopisanih stranéh. Šel je čez Podbrdo v Bohinj, Srednjo vas in na Velo polje. Od tu proti Malemu Triglavu, kjer pa vodnik ni hotel iti dalje ter je Staniča pregovarjal k povratku. Ko pa hoče Stanič sam dalje, udá se vodnik ter gré ž njim. Najsi je Stanič že mnogo potoval po planinah, zlasti po Salzburškem, vrtelo se mu je venderle v glavi na opasnih mestih in zeló mu je nagajal jug. Kár ugleda ves presenečen kameniti stolp, katerega sta postavila na vrhu brata Dežmana. Ali Triglav je bil v megli, torej tudi ni bilo kàj razgleda. Hud mraz, megla in veter prisilijo Staniča, da skoro odide s Triglava, kateri je bil brez snegá. Na Malem Triglavu pa začnè močno snežiti, in v gosto meglo zakrita dospeta potnika zopet po zeló nevarni hoji na Velo polje, od koder se vrnete v Srednjo vas. Stanič je barometerski zmeril Triglavovo višino.

Stanič je bil slaven turist in je vedno premišljal, kakó bi dospel na najvišje vrhove naših planin. Bil je n. pr. prvi na Kaninu. Leta 1799. je splezal na 3800 m visoki Véliki Klek (Grossglockner), a pred njim je bil že na vrhu grof Hohenwart, kateri je zasadil visoko jelko. Stanič pravi: »Ko sem prišel na vrh hriba, videl sem, da me je misel prevarala. Ugledal sem ondu vsajeno jelko; to je bilo gotovo znamenje, da je bil že nekdo pred mano tukaj. To me je ujezilo — grem in splezam po drevesi gori do čopa, da sem bil vendar še više, nego óni, ki je bil pred mano na gori.« Popisal je svoje potovanje na Triglav in poslal spis za »Novice« dr. Bleiweisu leta 1847. malo pred svojo smrtjo. Ta spis pa menda še ni v celoti objavljen. —

Stotnik Bosio je našel leta 1822. na svojem čudovitem potovanju na Triglavu v razpoklini zamašeno steklenico, v kateri so bili trije popisani listki. Prvi listek slove: »Sem bil tako korajžen, to pismice naj tukaj ostane, nikar ga ven ne vzemi, narvečje moje veselje je na gorah. Joannes Dežman, kaplan na Jesenici, dan 8. avgusta 1809.« Drugi listek (nemški): »Po Hacquetu sem jaz tretji, ti čitatelj bodeš četrti, uživaj trenutek, zakaj v tem življenji ga ne pridobiš več. Franz W. Sieber, rastlinoslovec iz Prage, dné 22. julija 1812.« Tretji listek: »1. avgusta 1820. Simon Pfeiffer kaplan iz Srednje vasi.« Simon Pfeiffer je bil le na Malem Triglavu, njega spremljevalca Vrban Hodnik in nekov mož iz Koprivnika pa na Vélikem Triglavu, kjer je bil nad jeden seženj visok sneg. Baron Karol Zois je hodil leta 1819. dotlej novo pot iz Mojstrane v Krmo in čez sedlo na Krederco, toda prišel ni na vrh Triglava.

Najznamenitejše pa je bilo potovanje stotnika Bosia na Triglav leta 1822. Z desetnikom Janezom Rothemmelom in sedmimi kmeti odide dné 4. julija iz Srednje vasi ter dospé dné 6. julija ob 9. uri dopoldne po mnogih težavah in vremenskih neprilikah na Véliki Triglav, kjer so imenovani kmetje že nekaj dnij prej postavili drog in piramido za merjenje na triogelnike. Stotnik je bil zelo srečen, da je dosegel svoj namen, po katerem je hrepenel že takó dolgo. Izvestno pa ni nikdar več pozabil grozne noči od dné 5. do 6. julija, ker je hribolazce presenetila strašna nevihta. Bosio pripoveduje o tej strašni noči blizu to-le:

»Bučala je močna burja, nebó so zatemnili težki črni oblaki, in močno je deževalo. Na povratek po groznem poti sedaj ni bilo misliti, in ni mi kazalo drugega nego prenočiti na vrhu. Bilo je ob peti uri popoldne, ko sem si priredil za prenočišče notranji del piramidin. Zagrnem jo z deli svojega šatora in z velikim kosom povoščenega platna.

Moji spremljevalci so večinoma že pobegnili, le jeden z mojim zvestim desetnikom je še ostal. Zona nas je izpreletavala, ko smo poslušali grozno tulenje divjega viharja, ki je s sovražno silo butal ob naše stanovanje. Prihajajoče grmenje pomnoži naš strah; strele švigajo okrog nas, in zdajci trešči v piramido. Takoj planem iz dozdevnega zavetja v temno noč. Iz doline navzgor prihajajo črni oblaki, zamolklo grmeč, -razsvetljeni od bliska, in sedaj trešči v drog, sedaj zopet v piramido in pečine.

Zona me izpreletuje, ko gledam nizdolu. Bil sem prepričan, da mi ni rešitve sredi nebrojnih elektriških tokov. Odtod! bila je moja jedina misel. Iskreno vzpodbujam svoje sotrpine na beg. Ali moj zvesti vodnik me prepriča, da je beg nemogoč, češ, da bi se v tem razmerji na poti po slemeni izvestno ponesrečili; tukaj pa nam morbiti venderle prizanese smrt.

Kaj nam torej storiti? Udajmo se grozni usodi! Tesno se objamemo na tleh v piramidi ter se držimo, da skupaj umremo, ako je to božja volja. Kár nas zopet razprši strela. Bil sem še zavesten, a desetnik je kazal kakor besen na svoja usta, in ob vednem bliskanji sem zapazil, da ima na čelu vžgano znamenje. Kličem vodnika na pomoč, a ta leži nezavesten zraven mene. Drgnem ga in oblivam z vinom ter ga zopet obudim; polagoma si opomore. Desetnik pa samó bebljá in šele čez nekoliko časa zopet izpregovori.

Iz nova udari strela in nas vse omami. Ko se zavem, utrgam od šatora kos platna, skočim iz zavetja in za mano skočita moja tovariša. Vržemo se v majhno globel med skalovje in se zakrijemo s platnom, da ne bi videli groznega položaja. A tudi semkaj udari strela, omami me in oprasne po glavi in levem lici. Strašno sem zatulil, kakor mi je pozneje pravil tovariš. Po tem prizoru pobegne še ostali vodnik, ko naju je zarotil, da bi odšli s tega mesta. Ali preveč sem onemogel in nisem mogel hoditi, zvesti desetnik pa ni hotel od mene. Torej tudi zadnji vodnik me je zapustil! Ne da bi se ozrla za njim, držala sva se krčevito. Nevihta v jednomer razsaja, nebrojne strele se družijo v ognjeno morje, in strašno grmenje se razlega ob pečinah. Novi elektriški udarci se dotikajo telesa; kár obleka zagori in premočna luč nama jemlje pogled. Liki goreča mrlíča pobegneva s tega mesta in si trgava obleko z života. Strmoglaviti se hočeva in tesno združena skočiti v grob, kár nama blisek razsvetlí žareči prepad, in od strahú omamljena padeva zopet na tla ob strmini.

Ne vem, koliko časa sva ležala ob skrajnem robu brezdanje globine in kakšna čustva so naju obhajala. Samó to vem, da je okrog

naju švigalo na milijone strel, katere so kár tekmovala, in da so padale strele takó gosto kakor velika ploha. — Hipoma pa prestane ta prizor, in le v dalji še vidiva blisek in slišiva otlo grmenje. Skoro se prikaže mesec na sinjem nebu, vlije nama tolažbo in okrepi bolno dušo, katera je to noč strašno trpela in ni bila zmožna prebiti rešilnega izpremina moje usode. Vender je bil ta trenutek najsrečnejši mojega življenja. To je bilo opolnoči; toda ostala sva na tem mestu do treh zjutraj. Lezla sva vznak, da sva vstala, zakaj noge so nama visele ob prepadu nizdolu. Srečno vstaneva, na vrhu pa s hvaležno svetimi čustvi pogledava kvišku k Stvarniku. Jasno jutro nama omogoči velikanski razgled, osrečuje in ojači mi potrtega duhá.

Vender tudi najino veselje ni bilo neskaljeno. Ko se približam piramidi, da postavim merski stroj, ugledam zadnjega vodnika v piramidi od strele ubitega. Pretreslo me je do dna duše, in hvaležno sem se zopet ozrl proti Vsegamogočnemu, da sem še za časa odšel od piramide. Zmerim še poleg dveh drugih vrhov Triglavovo višino, a telesne in duševne bolečine prejšnje noči me premagajo in utrujen se zgrudim. Ob osmi uri je prišlo na vrh šest ubeglih kmetov, kateri so na Konjšici v planinskih kočah vedrili in prenočili. Kmetje zavijó mrliča v moj šator, in vsi se napotimo nizdolu — a s kakšnimi čustvi! —

Nastopna leta sta bila na Triglavu župnik Karol Žerovec iz Žir leta 1824. in dvorni svetovalec Käferstein iz Halla pri Lipskem s srednjevaškim kapelanom Janezom Šemuo; leta 1828. Frančišek pl. Rosthorn in major Maurer. Ta odrineta dné 17. julija 1828. iz Bohinjske Bistrice. Bilo jih je šest hribolazcev z dvema vodnikoma in petimi nosači. Iz Srednje vasi gredó čez Lokanco, skozi gozd na ljužnem obronku Tolsta in dospó zvečer na Konjšico, kjer prenoćé. Ob pol treh zjutraj zopet odrinejo ter hodijo sedaj po produ, sedaj po starem snežišči, sedaj zopet po kamenitih ploščah in pridejo zelo utrujeni do navpičnih sten Malega in Vélikega Triglava. Pri »Triglavovih vratih« najdejo pritlično potočnico, katero je najprej opazil Hacquet na svojih potovanjih. Po petinpolurnem utrudnem plezanji dospó na Mali Triglav. Čez greben so lezli in ne jahali, ker je to baje menj nevarno. Na Vélikem Triglavu še najdejo Bosijev drog in ostanke óne nesrečne piramide. Imeli so prekrasen razgled, kar je pri hribolazcih napravilo velikanski vtisek. Rosthorn pravi, da se javaljne najde na svetu tak razgled, in ga opisuje na široko. Nad vse zadovoljni se vrnejo po tistem poti v dolino.

Frančišek pl. Hermannsthal je dné 4. avgusta 1831. leta odpotoval iz Starih Fužin v družbi barona Antona Zoisa, gubernijalnega koncipista Karola Steinböcka, bogoslovca Leopolda Thahauserja in štirih vodnikov. Hodili so čez Voje, Vrtače, Grintovco, Konjsko planino na Velo polje, kjer so prenočili. Od ondot odrinejo dné 5. avgusta ob četrti uri zjutraj in si pripnó krampeže, Zois pa ima le dobro podkovanе čevlje. Pot jih vodi ob vzhodni steni Malega Triglava, na katerega pridejo zeló utrujeni v jedni uri. Rosthorn pravi o tem delu pota: »Komur se pot na Mali Triglav le količkaj zdí opasen, ne hodi nikakor dalje; vrniti bi se moral, ne da bi dosegel svoj namen.« Težaven je bil pot čez greben, a vender so srečno dosegli vrh Vélikega Triglava. Tudi Hermannsthal méni, da ni iz lepa na svetu lepšega razgleda. A tudi če bi bilo slabo vreme, tolaži naj turista misel, da je sam spoznal velikana in si pridobil veliko izkušnjo. Družba je ostala le deset minut na vrhu in se vrnila čez Triglavova vrata in po velikem snežišči na Velo polje ter je bila še tistega dné ob osmi uri zvečer zopet v Starih Fužinah.

Leta 1832. je bil Steinböck drugič na Triglavu in ž njim aktuar Gritzner, konceptni praktikant Karol pl. Gold in prezidijalni kancelist Jurij Nepočitek, kateri je popisal potovanje v časopisu »Illyrisches Blatt«. Družba je odšla iz Starih Fužin s štirimi vodniki in prišla po večkratnem počitku v petih urah na Velo polje, kjer so bili zvečer prav veseli in kjer so prenočili. Drugega dné so odšli po znanem poti in z znanimi težavami dalje na Triglav. Razgled je bil prekrasen, toda ker niso imeli dosti krepil, odšli so skoro z vrha. O povratku pravi N.: »To je bila huda naloga. Če se spuščáš nizdolu, naprej gledaje po strmini, vidiš vedno prepade pred sabo. Če se pa obrneš, vidiš, iskaje opirališč, globočino naopak, in to prozročuje vrtoglavico. Tu potrebuješ pomoči vodnikove, zlasti pa tam, kjer se strmina Vélikega Triglava dotika srednjega grebena, in tu so vodnikove pestí stopnice, na katere stopaš. Priporočal bi močne vrvi i. t. d.« — Po večurni hoji so prišli na Velo polje in se po kratkem odmoru napotili v dolino ter zvečer dospeli v Stare Fužine.

Leta 1832. sta bila tudi na Triglavu Leopold Kiener iz Ljubljane in Janez Marčič iz Bohinjske Bistrice. Leta 1833. so pa splezali na Triglav ljubljanski zdravnik dr. Miha Tušek, dunajski zdravnik dr. Rajko Melzer in konceptni praktikant Vincencij Sevnik. Tudi Tušek je opisal potovanje v časopisu »Illyrisches Blatt«. Odšli so čez Železnike, Sorico in Bohinjsko Bistrico v Srednjo vas. Tukaj najamejo za vodnika starega Kosa, kateri je na tem potovanji

triindvajsetič splezal na Triglav. Drugi vodnik je bil Jaka Soklič, nosač pa cerkvenik Matija Zupanec. Hodili so čez senožeti in mimo jugovzhodnega obronka Tolsteca na Velo polje (Tušek piše Welopolle). Prehod z Malega Triglava na Véliki Triglav se mu je zdel soseбно nevaren, in na tem mestu so lezli po vseh štirih. Zdajci pa se raztogotí stari Kos in jih ozmerja kakor bedake, da se spuščajo v takšno nevarnost. Cerkvénik pa reče: »Ko bi bil prej vedel, da bode taka, bil bi vender šel k izpovedi.« Pogum in vztrajnost jih pa končno venderle dovede po blizu peturni hoji na Triglav. Razgled je bil izredno lep. Na vrhu pa je ležal visok sneg, in v kameniti piramidi so našli steklenico z listki, na katerih so bila zapisana imena ónih hribolezcev, kateri so od leta 1828. počenši dospeli tja. Tušek pravi, da mu ni mogoče popisati velikanskega vtiska, katerega je dobil na Triglavu. Bili so pol ure na vrhu, ko so se zmirom gosteje zbirali oblaki, in jih je stari Kos opominjal, rekoč: »Sedaj pa le nazaj, utegne kaj priti.« Povratek jim ni bil težak in ob 11. uri so bili zopet na Velem polji, od koder so se vrnili čez Vrtačo, Grintovco in Voje v Stare Fužine.

Zadnji v vrsti našega razmotrivanja je sloveči rastlinoslovec in kustos ljubljanskega muzeja Henrik Freyer, porojen Idričan. Ta učenjak je mnogo potoval po Kranjskem in bližnjih pokrajinah ter je vsekakor jeden prvih hribolezcev tedanjega časa. Zanimljiv pregled Freyerjevih potovanj nahajamo v njega zapiskih. Počitnice je marljivo uporabljal za mnoga potovanja, da bi si razširil itak veliko prirodopisno znanje. Takó je n. pr. leta 1834. potoval od dné 9. do 13. avgusta iz Radovljice čez Stare Fužine, Dedno polje, Ovčerijsko, Nigeljne, Jezerce, Pod Kopicó na Vršac in čez Velo polje, Stol, Vrtačo in Tolstec nazaj v Stare Fužine.

Dné 9. avgusta 1837. leta odrine iz Mojstrane v Radoljno, kjer se mu pridruži vodnik. Od tod odide čez spodnjo Krmo do planinske kočé na gorenji Krmi, kamor dospè ob poldeveti uri zvečer. Drugega dné odide s štirimi spremljevalci čez snežnike do Triglavovih vrat. Težko plezajo čez Srednji Triglav, kjer Freyer udolbe svoje imé. Dalje pa ga spremlja le sedemnajstletni Simon Poklukar; drugi so zaostali. Pogumno hodita čez greben in ob pol dveh sta na Triglavu, kjer udolbe Freyer véliki *F* v skalo in ujame letečo muho; oddal jo je pozneje muzeju. Freyer zeló hvali razgled, toda ni bilo popolnoma jasno. Mrzel veter je bril, in globoko doli proti Mojstrani se je zbirala nevihta. Zaradi tega odideta že čez pol ure s Triglava. Povratek je bil težaven, in ob pol treh sta bila hribolezca že na Srednjem Triglavu. Kár se

pa razjasni, in rada bi se vrnila na Triglav, toda bilo je že prepozno. Ob 1/48 je Freyer zopet na gorenji Krmu, kjer prenoči. Drugega dne odide v Mojstrano, in čez dva dni ga že zopet dobimo na Mangertu. S Triglava je Freyer izprožil čez večni sneg rdeče barvano kamenje, čegar sled je dne 12. avgusta našel grof Fr. Hohenwart pri ogljarskih kočah v Vratih.

Leta 1841. je potoval Freyer po Kranjskem v spremstvu saksonskega kralja Friderika Avgusta, s katerim je bil tudi pri izviru Bistrice. Tu je iskal pota čez Cmir na Triglav. O tem poti sodi, da bi bil najkrajši in tudi ne pretežak. — Več o tem znamenitem slovenskem hribolazcu pa morebiti o drugi priliki.

Ljubici.

Predraga! Jaz primem peró,
 Poprimem s to desno rokó,
 Da v pismu s teboj govorim,
 Da žalost si ž njim ohladim.
 Na tuje sem moral v vojake —
 Zapustil sem tebe, rojake.
 Ko pišem ti te-le vrsté,
 Mi kapljajo z lica solzé;
 Tja gledam, kjer solnce izhaja,
 Spominjam se našega kraja
 In vzdihne, pozdrave za té
 Pošiljam čez dol in goré.
 Izšlo je že solnce zlató;
 Po gozdu nam ptice pojó,
 Po travnikih rože cvetó —
 Srcé pa — bolno je, bolno!
 Veselo vse poje, živí —
 Oj, kje si pa, ljubica, tí!?
 Brez tebe pač meni ni petja,
 Ni petja in tudi ne cvetja!

Da srce tolažbe dobi,
 Natrgal cvetice sem tri:
 Kresnica, glej, prva je bela —

Ljubezen da čisto bi cvela;
 In druga mi roža je rdeča —
 Ljubezen ostani goreča,
 In tretja zelen rožmarin —
 Ljubezni je zveste spomin;
 Prej konec bo vsega svetá,
 Ko neha ljubezen mojá!

Predraga, perut si želim,
 Za hip le, da k tebi zletim,
 Ti enkrat pogledam v obraz,
 In enkrat začujem tvoj glas . . .
 Takó pa ná, v duhu rokó
 Čez dol in visoko goró,
 Naj pismo te zdravo dobí,
 Naj cvet ti v njem rádost stori!

Na konci besede še té,
 Ki prav iz srcá mi kipé:
 Na nebu pač zvezdice ní,
 Kot tvoje so lepe očí,
 Kje rožica lepša cvetè,
 Kot ti si mi, moje deklè!?
 Oh, več bi kot v morji vodá,
 Po tebi potočil solzá! . . .

Ivan N. Resman.

O raznesilih.

Spisal Fr. Smolnikov.

A. Smodnik.

I.

Iz zgodovinske dōbe človeštva nam je znano le malo dogodkov in izumkov, ki so kolikor toliko predruĝačili človeško mišljenje in življenje. Najznamenitejšim dogodbam je prištevati v tem oziru odkritje Amerike, iznajdbam pa knjigotiskarstvo, parni stroj, iz katerega se je razvila železnica, in končno elektrotehniški napredek sedanjega veka.

Blizu jednake važnosti je za človeštvo tudi iznajdba smodnika. Ne more se trditi, da so vse posledice te iznajdbe človeštvu na korist; priznati pa moramo, da je smodnik učinil v človeškem življenji velikanski preobrat. Ne oziraje se na to, koliko je olajšal boj proti divjačini, pomislimo samó, da je smodnik posredno kriv stalnih vojsk, vedno hujšega oboroževanja in obče vojne dolžnosti, pa da je smodnik izmed ónih sil, s katerimi človek ruši zemeljsko površje, bodisi skalnato, ilovnato ali ledeno, in s katero Evropci premagujejo in prevladujejo druge dele svetá.

Kdo je iznašel smodnik, ni znano. Pripoveduje se, da so ga prvi že delali Kitajci pred Kristusovim rojstvom, toda dokazov nimamo. Izvestno pa so poznali soliter ter ga mešali z žveplom in ogljem; gonilno moč te goreče zmesi so uporabljali pri vžigalnih pušicah, iz katerih so pozneje nastale rakete. Takó zvani »grški ogenj« Bizantincev je bil nekakšno strelivo, toda tudi oni niso streljali ž njim, temveč rabili so ga le za vžiganje in za rakete. Ko smo še posedali po šolskih klopéh, čitali smo v Welterjevi zgodovini, da je smodnik iznašel menih Bertold Schwarz na Nemškem v 13. ali 14. stoletji, ko je slučajno pshal v možnarji zmes razpočnih snovj. Tudi o tem ni dokazov, in ta povest se zmatra sedaj za izmišljjetino. Priznavajo največ, da je imenovani menih iznašel možnarje za streljanje. Verjetno je, da so smodnik iznašli Arabci v začetku 14. stoletja v Egiptu ali Siriji ter da so ob istem času delali smodnik na Italijanskem, saj so narejali v Florenciji na Laškem leta 1326. kovinaste topove in železne krogle. Dognano pa je, da se je na Francoskem rabil smodnik leta 1338. ter da so skoro potem stale stope za smodnik v Avgsburgu (1340. leta), v Špandavi (1344. leta) in v Lubeku

(1360. leta). Gotovo se je tedaj v Evropi smodnik rabil za streljanje v prvi polovici 14. stoletja. Na Ruskem se je po Galicynovi kroniki prvič rabilo strelno orožje leta 1389. Za metanje izstrelkov se navaja smodnik prvič v bitki pri Crecyji (1346. leta), kot raznesilo leta 1397., v rudokopstvu pa šele leta 1613.

Iz prva se je rabil smodnik v obliki pravega strelnega prahu (kot moka ali štupa), in pridelavali so ga, z rokami drobeč in mešajoč zmesne dele; pozneje so poskušali opravljati to delo v mlinih, kar pa je bilo prenevarno, in zato so že od leta 1435. dalje rabili stôpe. V 16. stoletji so tu pa tam zmesnine drobili in mešali v mlinih na valjarje, in šele pred sto leti so na Francoskem iznašli takó zvane bobne, ki se še rabijo do denašnjega dné. O tem pozneje.

Strelni prah (moka) ni dajal krepkih in zanesljivih učinkov; gorel je jako počasi, v obče različno hitro, kakor je ravno bila njega sestava in gostota, a tudi vlaga mu je jako škodovala. Ravnati ga je bilo prav nevarno, ker se ga je lahko kaj raztrosilo. Zató so sredi 16. stoletja, najprej na Francoskem, potem v drugih državah, začeli izdelavati zrnat smodnik, kakeršnega poznamo vsi. Nekovo poročilo ga omenja že leta 1445. Od začetka 17. stoletja se je rabil v obče le zrnat smodnik; samó Turki ga leta 1656. še niso poznali. Od začetka 18. do sredine sedanjega stoletja ni izdelovanje črnega smodnika napredovalo malone kár nič.

Velika severo-amerikanska vojska pa je spravila vprašanje o izboljšani smodnika na dnevni red. Boj med ogromnimi oklopniciami in med velikanskimi topovi je bil temu povod. Zategadelj so v šestem desetletji t. v. v severni Ameriki in v velikih evropskih državah zaporedoma poskušali mnogo novih kemijskih snovij, o katerih se je mislilo, da utegnejo smodniku pomnožiti moč. Toda brezštevlni poskusi so pokazali, da nove sestavine, ako niso smodniku naravnost na kvaro, vsaj bistveno ne pospešujejo njega kakovosti, in obveljalo je staro razmerje sestavin kot najboljše ne le za lovski, temveč tudi za topniški smodnik. Brez koristi pa ti poskusi venderle niso bili. Zvedelo se je natanko, da se učinek smodnikov bistveno ravná po mehanski sestavi, t. j. po velikosti in obliki zrn, po njih gostoti in trdosti in po tem, kakšno je njih površje. Toliko da je bilo to dognano, dovoljevale so različne vlade druga za drugo pomočkov, da bi se izdelavale nove vrste smodnika, ki naj bi po obliki in gostoti zrn zadoščale izvestnim pogojem.

Takó je nastal v severni Ameriki že leta 1862. takó zvani »mamutov« smodnik s trdimi, kakor oreh debelimi zrni; potem

»prizmatički« smodnik, čegar zrna so šesterooglate prizme, visoke po 2,5 cm in debele po 4 cm, na 7 krajih vzporedno z osjó prevrtane. Tehtale so 40 g. Ta smodnik se še rabi na Ruskem in Pruskem za največje topove. Na Angleškem se uporablja pri topovih jako gost in trd smodnik, »kremenovec« (Kieselpulver), ker je po obliki in velikosti zrn, pa po trdem in oglajenem površji podoben splavljenemu kremenu. Zraven tega se odlikuje po veliki gostoti valjasti (cilindriški) smodnik, v obliki okroglih paličic, s kakeršnim v novejšem času razstreljavajo pečevja, i. dr.

II.

Iz česa je navadni črni smodnik?

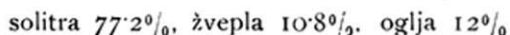
Ob zidovih okolo hlevov in blizu gnojišč vidiš pogostoma belo, soli podobno tvarino, ki se lahko otrebi in razdrobí. Pravimo ji soliter (kalcijev soliter = soliternokisli kalcij). Pastirji poznajo jedno njegovih svojstev. Vtaknejo namreč žareč ogelj vanj ali pa ga nasujejo na žareče oglje. Takoj se sprimeta, in ogelj hitro zagori z vijoličastim plamenom, dočim soliter kipeč prasketá in poka. Ta poskus je bil gotovo že davno znan; dodal je li kdo izmed poskušalcev zmesi solitra in oglja slučajno še žvepla, gorelo in pokalo je še huje. Iz take zmesi so bile iz prva vžigalne priprave, potem rakete, in čez stoletja je nastalo iz nje strelivo.

Smodnik je torej zmes iz zdrobljenega oglja, žvepla in solitra. Gledé trojih solitrov, kalcijevega, kalijevega in natrijevega, bodi koj tukaj omenjeno, da je kalijev (soliternokisli kalij) za smodnik najboljši, ker najmenj usrkava vlago.

Najugodnejše razmerje, v katerem naj se mešajo smodnikove sestavine, našli so izkustvenim pótem zarano, t. j. že v prvih dveh stoletjih smodnikove zgodovine v teh-le povprečnih številkah: solitra (KNO_3) 74, žvepla (S) 10 in oglja (C) 16 delov (%) na 100 delov smodnika. Te številke se zadnjih tristo let bistveno niso izpremenile in se očito ujemajo z ónimi, ki so jih v sedanjem stoletji izračunjali po kemijskih teorijah, namreč: solitra 75%, žvepla 12%, oglja 13%, skoro v popolnem soglasji z atomsko sestavo: ¹⁾

ali pa ki so jih dognali po najnatančnejših poskusih, n. pr. Debus in Berthelot:

primerno atomski sestavi: $16 KNO_3 + 7 S + 21 C$.

¹⁾ Gl. Richter, Anorg. Chem. str. 337.

To razmerje se izpreminja le nekoliko po zvrhi, kateri naj rabi smodnik. Po uporabi ga razločujemo namreč tri vrste: 1. lovski, 2. topniški in 3. raznesilni smodnik. S prvim streljajo iz pušek, z drugim iz topov, s tretjim pa razstreljavajo skalovje in druge trde tvarine.

V obče ima lovski smodnik razmeroma največ, raznesilni pa najmenj solitra. Oglejmo si nekaj rabljenih razmerij:

	solitra	žvepla	oglja
a) Lovski smodnik ima	78'5%	10'5%	11'5%
	78 „	10 „	12 „
b) topniški avstrijski	} 75 „	10 „	15 „
angleški			
ruski			
nemški	74 „	10 „	16 „
francoski	} 75 „	12'5 „	12'5 „
c) raznesilni	} 70 „	14 „	16 „
	65 „	15 „	20 „
francoski	62 „	20 „	18 „

III.

O izdelovanji smodnika.

To delo ni samó nevarno, temveč tudi dolgotrajno, zakaj zahteva dolge vrste različnih opravil, ki se deloma ponavljajo. Zató ga tudi v različnih državah, celó v posameznih smodnikarnicah iste dežele izdelavajo toli različno, da podajmo tukaj samó velike poteze.

I. Prvo je pripravljanje surovin, solitra, žvepla in oglja, ki morajo biti popolnoma čiste. Kalijev soliter, katerega je le malo v prirodi, dobiva se večinoma iz natrijevega (čilskega ali amerikskega). Žveplo se dobiva do malega s Sicilije. V trgovini se nahaja v dveh oblikah, prekapano kot žvepleni cvet (prah) in lito žveplo v obliki za prst debelih paličic. Prvo ne prija smodniku, ker se zaradi velike sprijemnosti ne dá dobro mešati; rabi se torej le lito žveplo. Izmed oglja je za rabo le óno, ki se lahko drobí, rado vname in rado gorí, pa kolikor najmenj daje pepela. Prideluje se torej le od mehkega lesá, in sicer se jemlje v Avstriji krljika, leska, jelša, pesikovina;

v Franciji }
 Nemčiji } krljika, pa tudi topola, lipa, vrba, divji kostanj ;
 Belgiji }
 na Angleškem črna drenulja, jelša,
 v Italiji le konoplja in
 na Španskem konoplja, lan, vinska trta, vrba, lisa, oleander.

Najboljše oglje je od krljikovine, ako se je kuhalo počasi in pri takó nizki toplini, da se je le temno pordečilo, ne počrnilo.

2. Merjenje surovin. O tem smo zgoraj navedli števila, katera nam kažejo najnavadnejša razmerja smodnikovih sestavin.

3. Pripravljanje smodnikovine (Pulversalz). To obseza tri opravila: a) drobljenje, b) mešanje, c) zgoščevanje. Iz prva so se vsa tri opravljala zajedno in z najpreprostejšimi pripravami, nekaj z rokami; ali že v petnajstem stoletji so rabili posebne, dasi preproste stroje, v katere so uprezali sčasoma kot gonilno moč padajočo vodo. Takšni stroji so bili stope, kladiva na vodo, mlini na valjarje, podobni mlinskim kamenom. Prva poročila o stopah imamo iz Norimberga leta 1435. Stope so se vzdržale do današnjega dné; v Avstriji so navadne s tremi phalniki v jedni stopi. Kladiva na vodo rabijo še na Švicarskem. Mlini na valjarje so bili znani na Italijanskem leta 1590., pa so se razširjali le počasi.

Leta 1794. se je bila vnela na Francoskem šestina vseh stop. Zató se je opustilo drobljenje, mešanje in zgoščevanje v jedni operaciji ter se je ločilo v dve, namreč v drobljenje ter mešanje in zgoščevanje. Drobljenje posebe se opravlja odsihdob ali v stopah ali v mlinih na valjarje, in od leta 1791. tudi v bobnih, iznajdenih na Francoskem.

Dandanes se opravljajo v imenitnejših smodnikarnah imenovane tri operacije vsaka zase, in sicer se rabijo za drobljenje in mešanje večinoma bobni, na Francoskem in Angleškem pa je v rabi še nekaj mlinov na valjarje.

- a) Drobljenje v bobnih. Bobni so valjasti hrastovi sodi, nad poldrug meter dolgi in nad dva metra v premeru. Vsak boben je nasajen na os, ki gré po dolzem skozi njega sredino. Znotraj so po celem prevlečeni z močno podplatovino, in ob boku (znotraj) jim je pribitih, vzporedno z osjó, 24 bukovih drogov, jednako daleč vsaksebi. Sredi boka so lesena vratca (velika pilka), skozi katera se siplje na debelo zdrobljena surovina v boben. Surovini je primešanih mnogo bronastih kroglic od 4 do 15 mm, deloma do 8 cm v premeru. Te kroglice drobé v vrtečem

se bobnu dotično surovino. V Avstriji n. pr. se nasiplje za jedenkrat po 50 *kg* raztopljenega solitra in 75 *kg* bronastih kroglic po 8·3 *g* težkih. V bobnu, ki se zavrti po 30krat v minuti, zdrobljena je tvarina blizu v 16 urah. — V Špandavi pa jemljó na 50 *kg* oglja po 100 *kg* bronastih kroglic, in v 1½–2 urah, ko se je bobnen zavrtel 900krat, je oglje dosti drobno. Tikoma pod bobnom je nastavljena velikemu liju podobna vreča, v katero se skozi odprto pilko izsiplje zdrobljena tvarina. Da ne padajo zajedno bronaste kroglice v vrečo, preprežena je odprtina z redkim medenastim sitom.

- b) Mešanje. Zdrobljene surovine se mešajo po določenih merah, najprej po dve, potem po tri. To se vrši na Francoskem in Angleškem ponekod z valjarji, sličnimi težkim plužnikom (po 2000 in še več *kg* težkimi), ki se vrté v plitvih, velikim pladnikom podobnih posodah; sicer pa se v imenitnejših tvornicah meša v bobnih, zgoraj popisanim skoro enakih, tudi s pomočjo bronastih, toda debelejših kroglic.

Ob mešanji se prah jako ugreje, in treba ga je škropiti z vodo, toliko da ima naposled še 2–3% vlage v sebi. Vender se proti koncu zmes rada vname; zato je delo sila nevarno, ampak v bobnih menj nego pod valjarji.

Prvi pogoj pri tem poslu je ta, da se surovine zmešajo kar najjednakomerneje. Zakaj le iz dobro zmešane smodnikovine se dobiva smodnik, ki gori enakomerno hitro, po čemer pa se bistveno ravná hitrost izstrelkova.

- c) Zgoščevanje. Prav tolike važnosti kakor mešanje je tudi zgoščevanje: gostota in trdost namreč toliko vplivata na učinek sam, da ji je prav za prav treba določiti za vsako vrsto topov posebe. Zgoščuje pa se ali s stiskali na vreteno (Schraubepresse), ali na valjarje (Walzenpresse) ali pa najbolje v hidravličkih stiskalnicah. V ta namen se nasiplje smodnikovine na stiskalno ploščo 20–40 po 2 *cm* debelih plastj, nad katere polagajo ali vlažnega platna ali tanke pločevine. Stiska se s tlakom do 130 atmosfér. [Jedna atmosfera je posrednji zračni tlak na 1 *cm*² površja ter znaša 1·033 *kg*. Je-li plašt 20 *cm* dolga in široka, znaša nje površje 400 *cm*² in ves ob njo delujoči tlak = 400·130·1·033 *kg* t. j. 53716 *kg*]. Tudi v tem je velika nevarnost, da se vname smodnikovina. Dovolj zgoščena ima le 1/3 prvotne vsebine in pride iz stiskalnic v obliki tankih plošč ali pogač.

4. Zrnjenje. Zgoščene pogače je treba pretvoriti v zrna do ločene oblike in velikosti. Z rokami ali lesenimi kiji razbijajoč pogače, dobiš najraznovrstnejša oglata zrna. Negledé na to, da tak smodnik nima posebne veljave, ker ne gorí enakomerno hitro, je to delo sploh jako mudno, takó da se zrnjenje ceneje opravlja s stroji. Teh je sedaj v rabi dvoje popolnem različnih vrst, jedna »na sita«, jedna pa »na valjarje«. Nobena izmed njih ni tolike jednostavnosti, da bi se dala jasno popisati brez slik.¹⁾ Zraven teh se tu pa tam rabijo velikim škarjam podobni rezalniki, s katerimi se izdeluje prav debelo-zrnat smodnik. Tudi zrnjenje je prav nevarno delo, pri katerem se rade pripeté nesreče. Njih število je sploh toliko, da na leto, kakor kažejo statistiški podatki, blizu $\frac{1}{10}$ vseh smodnikarnic zletí v zrak, da torej vsaka počez stoji le kakih 10 let.

5. Zrnato blagó, kakeršno dobimo po takem, vredno je sicer imena smodnik, vendar se zrna še preveč razlikujejo po velikosti, ter so preobata, od oglja zaprašena in prevlažna. Vlažnost sploh ne smé presežati 2%; smodnik, čegar vlažnost je prekoračila 5%, ne pokne (eksploduje) več, najsi se je do dobra posušil. Iz tega prihaja, da ga je še treba sušiti, prašiti, likati in prebirati (presevati).

Suší se za prvo v prostornih zračnih sušilnicah s pomočjo prepíha, kakor n. pr. zrnje; za tem prihaja prvo prašenje in presevanje, in sicer takó-le: Na štirih jermenih visi krnici podobna posoda, razdeljena na 12 prekatov; v vsakem prekату je vloženi po troje rešet. gorenja redka, srednja malo gostejša, spodnja najgostejša (sito). V vsako gorenjih rešet se nasuje po kake 4 kg zrn. Ko se nató pretrese krnica z rešetovjem vred, leže zrna po svoji velikosti razdeljena na rešetih, skozi spodnje pa je šel samó prah i. t. d.

Jedenkrat izprašen in prebran smodnik se spravi v likalnike. To so zopet bobni, ki se vrté, a brez bronastih kroglic. Ob vrtenji se tarejo zrna med seboj in si ogolijo ogle in robe, da so naposled gladka in medloleskeča.

Dasi se smodnik ob prašnji in likanji nekoliko suší, ima vendar še do 2% vode v sebi; začegadelj se mora presušiti še jedenkrat. To se zgodi sedaj v zaprtih prostorih, kjer se toplina stalno vzdržuje na 50—60° C. Zrak se greje z vodno kurilno pripravo (Warmwasserheizung), katera je zaradi nevarnosti po ognji nekoliko oddaljena od sušilnice.

Zrna se med temi opravili še bolj ogolijo ter iz nova zaprašé. Da se očistijo prahú, pride sedaj na vrsto drugo prašenje, ka-

¹⁾ H. Karmarsch-Höeren, Techn. Wörterb. III. str. 327. sl.

tero se zvrši ali v zgoraj popisanim rešetovji ali pa s plapolanjem v vrečah od primerno redkega platna. Ker se je pa med vsemi temi opravili izpremenila tudi velikost zrn, mora se smodnik še jedenkrat prerešeti, da se dobi enakozrnato blagó.

To je v kratkih potezah načrt, po katerem izdelujejo mnoge avstrijske in inozemske tvornice navadni črni smodnik. Na podrobnosti in razne predrugečbe v izdelovanji, ki so sicer še v navadi, sosebno na izdelovanje drugih vrst smodnika, ni se nam moči tukaj ozirati. Omeniti hočemo samó, da kakovost izdelanega blagá ni toliko zavisna od umetno sestavljenih strojev, kolikor od zvestega dela. Žakaj pokazalo se je, da smodnikarnice, ki delajo z najpreprostejšimi pripravami, a z zvestimi delavci, s svojim blagom večkrat presežajo imenitno urejene tvornice.

Zunanji znaki dobrega smodnika. Barve je temno-skriljnate, medloleskeče; presvetel sijaj mu ni dobro znamenje; celó črn smodnik je prevlažen. Bele pičice po zrnih pričajo, da se je bil preveč navzel vlage in da se zató izločuje soliter. Lovski smodnik od rdeče žganega oglja je rjavkastočrne barve. Maneš li zrna na dlani s prstom, ne smejo se ti zdrobiti. Drobiš li jih pa med prsti, morajo ti zaškripati; v prahu, ki bodi povsem jednake barve, ne smeš čutiti nič zrnčastega. Nasuješ li peščico smodnika po dné iz 1 metra višine na tla, ne smeš zapaziti v zraku nikakšnega prahú, takisto ne prožic na belem popirji, po katerem so se kotala zrna. Dà, zapaljen na belem popirji, mora hitro zgoreti, a niti počrniti ga ne smé.

(Dalje prihodnjíc.)

Izpit.

V listínah starih to se čita,
Da Bog naznanil je strastém,
Naj vse se vdeležé izpita,
Kakó li služijo ljudém.

Vse druge v znanji prekosila
Sebičnost je — najgrša strast;
Skopost v računstvu pa dobila
Odliko je — čast, komur čast! —

Glavico pa ljubav pobesi
In prostodušno se udá;
Pomagati pač vselej vé si,
Računjati pa najmenj zná! —

Alenčica.

Roman starega samca.

Spisala Pavlina Pajkova.

Vivahen konjič, vprežen v kmetski voziček, cepetal je nemirno z nogami, ko sem stopil iz očetove hiše, pripravljen na odhod. Zraven vozá so stali: oče ves zamisljen, objokana mati, ki je skrbno gladila gubé volnene odeje na sedeži; bratci in sestrice, kár po vrsti, kakor tipke na klavirji. Prisotna sta tudi bila imoviti strijc, ponos naše rodbine, in moja krstna kumica, stara neomožena ženica, katera se mi je kujala še ob slovesi, ker sem ji uničil zlate sanje, da bi bila kdáj moja — duhovna mati pri novi maši.

Na hlevnem pragu je stal mladi hlapec in zijal vame, kakor bi me ne bil še nikoli videl; dekla pa je kukala med kuhinjskimi vrati, potezaje si predpasnik preko očij. Sosed je prisopihal zadnji trenutek na dvorišče. Podá mi žuljavo rokó v pozdrav, skriváj pa potisne nekaj v popir zavitega med mojo prtljago: tri povojene klobasice in skuhan jezik, kakor sem spoznal pozneje.

Bil je v kmetskem življenji redok, pomemben prizor: odhod dijakov v daljni tuji svet; tega prizora sem se želel iznebiti čim prej. Stisnil sem očetu roko, poljubil mater, pogladil lice bratcem in sestricam z navadnimi izrazi: »Le pridni ostanite!« ter z jednim skokom skočil na voz, da so zaškripali vzmeti pod menoj. »Jaka, sedaj pa le!« dejal sem hlapcu, sedečemu na »kozlu«. Hlapec počí z bičem, in konjič potegne. Za seboj sem čul jok, pozdrave, blagoslove, a nisem se več oziral. Z roko še namignem bolni sosedi, ki se je privlekla k oknu, da me pozdravi z mahajočo ruto, a potem se odpeljem iz rojstvene vasi z lahkim srcem in s še ložjo torbo, z obilimi upi in s polprazno mošnjo. In vender sem bil srečen, kakor je le dvajsetleten mladenič zdravega telesa, ognjene domišljije, ki je prebil prosto, a srečno mladost, ne da bi niti po imeni poznal bede; mladenič, kateremu učenje nikoli ni bilo težava, temveč potrebnost, razvedrilo, ponos. Odšel sem, da si pridobim zaklad vednostij, da bi ž njimi razveseljeval sebe, človeštvu pa koristil. Hotel sem se izučiti za zdravnika in bil namenjen na univerzno mesto D. Zató nisem bil prav tožen, najsi sem bil ganjen, dobro vedoč, da nikdo ne bode pogrešal moje neprisotnosti. Domá nisem puščal skrbíj, nemira. Roditelja, telesno krepka in srednje imovita kmeta, nista potrebovala moje podpore in zaslonbe.

Imela sta me rada, a nisem jima bil nenadomesten. Obili zarod ju bode odškodoval zame. Od te strani sem bil tedaj popolnoma brez skrbi. Kar se je dostajalo mene, čutil sem, da ne ostavljam v domovini srca, kakor se navadno godi mladeničem mojih let. Pregledaval sem v duhu svoje srčno razmerje zadnjih let. »Z ljubeznivo županovo Lenčiko sva si bila zadnji čas silno dobra,« modroval sem sam v sebi, dragoceno smodko, zadnji dar gospoda župnika, držič med zobmi; »hvalen sem ji za prijetne trenutke v nje družbi. Rad se je bodem spominjal časih. Ali moj Bog, najino občevanje je bilo venderle samó otročje! Na pol kmetsko deklè ni zame! — Malinarjeva Francika, no, ta se za menoj menda celó solzi. Res, živahne oči ima in mehko srcé — srečen, kdor jo dobí; a tudi ona ni zame. Ko pride moj čas za ženitev, odcvetè že davno. Utolažila se bode, ko pride drug na moje mesto. — Tudi gozdarjeva Tončika je že trkala na duri mojega srca — in pa Lizika, moje gospodinje hčERICA, kjer sem stanoval v mestu, tudi ta je že v mojem srci provzročila nevihto — toda sanje, zgolj mladostne sanje, katerih spomin hočem zvesto hraniti v prsih! Življenje, se posebno velikomestno je prepolno neprijetnostij, jaz ne bodem bela vrana, da bi jih bil ohranjen. No, kadar se lotijo mene in kadar bodem zaradi njih siten, čmeren, zdvojen, tedaj pokličem svoje spomine na pomoč, da mi razvedré dušo. To bode pomagalo!« —

Drugo jutro se vzbudim od ropota, prihajajočega blizu od moje spalnice. — »Bodite mirni, paglavci!« zaderem se neprijazno. Nató se udarim po čelu: »Prismoda, ali ne veš, da spiš v petem nadstropji gostilne pri »Divjem konji«, ne pa pod domačo streho? Tvoji bratci so ob tej uri že davno odgnali na pašo,« — Gostilničarjeva družina, natakariji, postrežniki, služabnice, le-ti so bili bržkone čez noč moji najbližji sosedje in so sedaj ropotali na vse zgodaj, dirjali po stopnicah, lopotali z vrati, pričkali se in takó provzročali óni preklicani krik, zaradi katerega sem se vzbudil. No, res za štirideset krajcarjev nisem smel zahtevati boljšega stanovanja!

Zaspal nisem več; vsi udje so me boleli. Postelja je bila prekratka, moral sem ležati skrčen. Vzpnem se, iztezam roke, noge, da mi kite pokajo, zazdeham zaporedoma, dočim si v mislih sestavljam načrt, kaj bi počel podnevi.

V tem premišljevanji me zmoti glasno zvonjenje. Zdelo se mi je, kakor bi zvonilo v sobi. Čudo ni bilo; nasproti mojemu oknu je stal zvonik neke cerkve; vabil je k maši. Zvonjenje me spomni matere; nehoté se prekrižam. »Vekoslav, Bogá nikoli ne pozabi!« priporočala

mi je pred odhodom. »Moli vsak dan po več očenašev k svojemu patronu; po več češčenh Marij, da ti božja Poročica ne odreče pomoči v izkušnjavah, po večkrat čast bodi Bogú, da te sv. Duh razsvetlí pri uku. Ako utegneš, pa še kaj prideni za duše rajnega deda; dobro bode, da se spomniš tudi obeh pokojnih tet, takisto sploh vseh duš v vica. Te bodo tudi prosile za tvoje duševno in telesno zdravje.« — Prav je dejala ljuba mamica, ali ko bi le človek utegnil in bil zbran! Jaz pa opravi vse te molitvice z jednim samim znamenjem križa, zjutraj in zvečer. To je moje priporočilo, in Bog, menim, zadovoljen je ž njim.

Dve dolgi uri sem že hodil po mestu, iščoč stanovanja. Kolena so me že bolela od stopnic, vrat mi je otrpnil od čitanja naznanil, visečih na hišnih vratih. Poleg tega sem bil silno neroden, če se je bilo treba izogniti. Nevajen hoje po obljudenih ulicah, dobil sem marsikatero v rebra; noge pa sem imel že celó izhojene. »Če pojde takó dalje, do noči ne ostanem cel,« mislim si in sedaj začnem tudi jaz po vzgledu drugih suvati z laktmi na desno in levo, da si napravljam prostora.

»Čedna, zračna, svetla sobica se oddá prav po ceni dostojnemu neoženjencu.« To naznanilo, stoto menda, kar sem jih prečital, ugajalo mi je sosebnó. Zračna, svetla in cena, to je ravno, česar iščem že vse jutro. Dostojen sem menda dovolj, neoženjen tudi. Hiša je bila videti starinska, ali snažna, ulice tihe in mirne. Oglejmo si jo! Že zopet četrto nastopje! Ko bi vsaj ne bil zastoj moj trud!

Sobica je bila res čedna, na solnčni strani, in je gledala na ličen vrt. Ali ta višina! Še sedaj mi je pohajala sapa, dasi sem se že četrte ure pogajal z gospodinjo. Bila sva si navzkriž za pol goldinarja. Hotel sem, da odneha zaradi silne višine. Ali zgovorna ženica je takó živo popisavala ugodnosti takega stanovanja, visečega med nebom in zemljo, da me je pregovorila.

»Res, mladi gospodič,« dejala je navdušeno, »da boste imeli stoosemindevetdeset stopnic do stanice, ali zató kakšen zrak, kakšen razgled!« In odprla je široma okno, da bi se prepričal o resničnosti njenih besed. »Vidite, koliko svetá! Ali ne čutite, kakó se vam širijo pluća? Ko se privadite stopnic, še čutili jih ne boste; meni se je godilo prav takó.« — Kaj sem hotel? Sobica je bila res prikupna, gospodinja pa prijazna. Najel sem jo in dve uri pozneje sem si jo že uredil ter bil v nji precěj domač.

Bival sem že drugi teden v prestolnem mestu. Nič nisem bil zadovoljen. Prepričal sem se, da nima denar ondu nič veljave, jed pa da nič ne zaleže. Bil sem vedno lačen in v štirinajstih dneh sem porabil toliko, kolikor sem bil namenil za ves mesec. Troškov ni bilo ne konca ne kraja. Vsak večer sem preračunal, kaj sem izdal podnevi, toda račun se ni nikdar ujema s preračunom. Sevé, kakó bi pomnil mnogobrojnih izdatkov? Vedno sem sezal v žep, vedno plačeval, za nič plačeval! Najboljši račun je bil, da sem preštel imovino, kar sem je še imel. Ali ta se je že silno skrčila. Predobro sem vedel, da ne bodem izhajal z določeno mesečno vsoto. Kaj početi? — Ščedil sem, kjerkoli sem mogel. Kakó sem čuval žepne rute, zapestnice in ovratnike, da bi jih ne dajal prat! Perica mi je dobro solila račune. Denar, ki sem ga dajal nji, zdel se mi je najbolj potračen. Kakšne koristi sem neki imel od tega, da mi je perilo raztrgano prinašala domov? Krpal in mašil sem luknje potem tudi sam, da mi ni bilo treba plačevati šivilje; ali kakó naporno! Že nit vdeti mi je bila muka zaradi moje kratkovidnosti. Luknjo pa sem navadno povečal, nikar zamašil. Vrhu tega sem se v jednomer zbadal v prst, da mi je kri tekla, in čisto perilo se je mazalo, predno sem ga rabil. S šivanjem tedaj ni bilo nič. Potreboval sem tuje pomoči; novi izdatki tedaj! Ali odkod dobiti denar? — Da ga ne bodem dobival z domi, ker mi ga oče ne bi mogel dati, vedel sem predobro. Kaj torej? —

»Poišči si domačega pouka,« nasvetoval mi je prijatelj. »Koliko visokošolcev živi zgolj ob pouku!« — Moder svet, a meni ni bil kaj po volji. Bil sem prelen. Ali stradati tudi nisem hotel; ponudil sem se torej za domačega učitelja. Toda pouka ni bilo dobiti takó lahko, kakor sem menil. Dolgo sem ga iskal, a vselej zastonj. Da si preženem nejevoljo, uglohim se v uk. Spoznavanje človeškega telesa, novost tega zanimljivega znanja, to me je res prevzelo takó, da sem menj bridko čutil življenske neprijetnosti.

V tem so prišli dolgi zimski večeri in ž njimi nova kuga moji ubogi mošnji. V sobici je bilo mraz, a nisem je dal kuriti. Denar za kurjavo bi si moral sicer odtezati od večerje. Oblačil sem domá gorenjo suknjo, deval si kapico na glavo, noge zavijal v odejo, otrple roke pa si grel s sapo. Takó zavit sem sedeval domá po dolge ure in se učil, vender pa sem grozno zmrzaval, skoro bolj nego zunaj. Takó sem se iznebil troškov za kurjavo; teže se mi je bilo otresti ónih za svečavo. Ostajal sem sicer zvečer čim bolj mogoče z domi; navadno sem bival v vseučiliški knjižnici, ker sem ondu užival toploto in svečavo ob državnih troških. Ali ob osmih so zaprli sobano; moral sem

domov. Kakó vesela je bila moja gospodinja, ker je imela takó vzglednega gostača! Takó rano se še nobeden gostač, kar jih je imela, ni vračal domov. Hvalila me je čestokrat — da je vedela vzrok moji vzglednosti! Rad bi bil zahajal v družbo, pa še kakó rad, ali kar bi bil ondu napravil v dveh urah, zadoščalo mi je za živež dveh dni.

Zató nisem zahajal nikamor. Ob poldevetih me je tedaj zvesta moja sobica vsak dan vzprejela v ledeni svoj naročaj. Da bi šel spat, bilo mi je prerano; tudi bi ne bil zaspal. Nad mano v petem nadstropji je namreč nekdo vsak večer peval in igral na klavir. Ne rečem, da umetno, a bilo je dobro dovolj, da mi je odganjalo dolgčas. Slonel sem tedaj po jedno ali dve uri v naslanjači, umeje se, da v temi, in si v duhu slikal neznano umetnico. Zakaj, da je petje žensko, sodil sem po nežnem glasu. Naposled mi je bil óni vsakdanji brezplačni koncert nad glavo res kár v razvedrilo, Ves dan sem se ga veselil in zvečer sem hitel domov, da ne zamudim ni jednega ónih nebeških zvokov. Zakaj nebeški so se mi že zdeli. Ni čudo! Ko sem čepel sam v temni sobici in se prepuščal vroči domišljiji, delal sem si najvzornejše slike o tej blaženi pevki. Nisem več prebil negotovosti; vprašal sem gospodinjo.

Kar sem zvedel, vplivalo je name, kakor bi me bil kdo polil z mrzlo vodo. Pri ubožni krojaški rodbini je stanovalo mlado deklé, koristovka pri operi. Gledaliških junakinj nisem nikoli maral; koliko menj torej neznatno gledališko osebito! No, saj sem si mogel misliti, da pod streho ne stanuje Bog vé kdo. Ujezilo me je, da sem potratil toliko ur, poslušaje takó nezrelo petje, najsi sem bil ob tem prihranil nekaj litrov petroleja.

Ves teden sem odslej prihajal pozneje domov, nadejaje se, da v tem prestane petje in igra. Ali bodisi slučaj bodisi usoda, tudi v petem nadstropji se je óne dni začenjala godba za dve uri pozneje. Hoté ali nehoté, moral sem poslušati.

Ni bilo kàj reči: glasek je bil izurjen in je sezal do srca. Ali domišljija ni več igrala svojih burk z menoj! —

Nekega večera grem zvižgaje po stopnicah in stopam po navadi po tri in tri, da hitreje zvršim njih število, ko udarim v somraku ob nekaj mehkega. Prestrašen »Oh!« in ploha belih listov, ki se vsuje proti meni, ustavi me osuplega sredi stopnic. — »Moj Bog, moje note, moje dragocene note!« potoži ženski glas, in vitka osebita se skloni, da pobere raztresene pôle. Jaz zamrmram nekaj besed v oprostilo in odhitim po stopnicah nizdolu, da pobere še óne listke, ki so bili

prifrčali v vežo. Ob tem me je obšla gotovost, da sem dobil koristovko petega nadstropja.

Nisem se zmotil. Predstavim se ji, ona pa meni, in bila sva si pri tej priči najboljša prijatelja.

Takoj óni večer sem poslušal vsakdanji koncert ob njegovem viru. Odslej sem bil vsak večer marljiv poslušalec nje pevskih vaj. Prijetno so mi potekale ure v nje družbi, dasi je bilo najino občevanje jako preprosto. Ona je večinoma pela in igrala, jaz pa sem jo poslušal ter ji obračal note.

Hermína je bila dobro, ponižno, nepokvarjeno deklè, nje značaj je bil nasproten ónemu, kakeršnega so navadno gledališke dame. Vedela je, da ostane žive svoje dni koristovka, in bila je usodi hvaležna za ubogo življenje. Višjih željá menda nikoli ni imela. Veselja žar ji je posijal v okó, kadar sem prišel; ali ko sem odhajal, nikdar ni izrekla želje, da bi prišel zopet. Vedla se je z menoj prijazno, a jako resno; zdelo se mi je, kakor da je v zadregi poleg mene.

Nje boječè vedenje mi je vzbujalo spoštovanje; saj bi bil povsod prej iskal kreposti nego pri dekletu, ki je vsak dan prestopilo prag, odkoder prideš na opolzla tla, zaznamenujoča svet.

Da li meni ugaja, sam nisem prav vedel. Lepa ni bila, to je bilo gotovo, ali iz nje globokega pogleda je žarel ogenj, ki znači duševno življenje. Govorila je malo, a to jedernato, premišljeno. Da je ona storila prvi korak k srčnejšemu prijateljstvu, duša moja bi ji bila goreče prihitela naproti; prepričan sem bil, da bi mi bila celó zmedla pamet, ko bi bila hotela. Toda nje sicer prijazno, a oskromno vedenje mi je krotilo valovita čustva.

Nekega večera, ob predavanji mile romance, sezal mi je nje glasek sosebnó globoko v srcé. Za nje hrptom stojim in pazim, kdaj naj obrnem stranico not. Not pa celó ne vidim, pač pa nje beli tilnik, na katerem se modre niti, tanke žilice napenjajo ob petji; vidim nje prsi, kakó se zajedno dvigajo z glaskom in — pamet me mine. Sklonim se proti nji, da bi ji poljubil usteca, izvir ónih čarobnih glasov, ona pa me bliskoma pahne od sebe. Bledega lica, trepetajočih usten je stala pred mano in me tožno gledala s prestrašenimi očmi. Obide me sram, jeza in boleost. »Hermína,« dejem očitaje, »ali me kár nič ne marate? —

»Jaz?« odgovorí mi z negotovim glasom, in pozná se ji, da iz težka premaguje jok, »oh, menda še preveč! Toda, vaše smelo vedenje — kakšne namere imate?« —

Osupnil sem. Namere? — Da bi imel že kaj namer? Niti v sanjah nisem gojil namer, katere bi se tikale nje.

»Moje srcé ne dela naklepov, ne gojí namenov,« izblebetam v zadregi. »Čutim, da ste mi ljubi, Hermina, dalje pa nisem še nikoli mislil o tem.«

»Ne?« deje ona zamolklo. »Ali ne veste, da je ubožici, zapuščeni deklici, kakeršna sem jaz, poštenje vse imetje? In vi, v svoji lahkomišelnosti mi hočete vzeti še ta jedini zaklad?«

»Ali, Hermina!« vzkliknem zavzet, »vaše poštenje je meni sveto kakor vsa vaša oseba. Ali je jeden poljubek takó strašen greh?«

»Jeden poljub ni nič sam na sebi, a vender vpliva neizmerno,« zavrne me ponosno. »Vam je igrača, meni vir neizmerne gorjá. Ali bi pa midva ostala pri tem prvem nedolžnem poljubu? — Za prvim bi prišel drugi, tretji — jaz pa hočem ostati poštena. Oh!« — Rekši bridko zajoče.

»Ali, Hermina!« dejem zopet ves zdvojen. Hoteč jo potolažiti, objamem jo krepko, ne čuteč ničesar drugega nego sočutje za nje bolešt.

»Pustite me!« vzklikne deklica odurno in se mi iztrga. »Ako nimate resnih namenov, ako naj nikdar ne bodem vaša soproga, tedaj tudi ne maram vašega sočutja.« —

Ob besedi »soproga« jo izpustim vzgrožen, kakor bi bil objel kačo. Mraz me pretrese. Jaz da bi že mislil na ženitev? Saj še toliko nisem zaslužil, da bi svojo ubožno osebo preskrboval z najnujnejšimi stvarmi!

Ona je še vedno ihtela, jaz pa sem ji čimdalje bolj odtezal, zavzet od svojega položaja, presunjen od bolesti, katero sem načinil lahkomišelnó, ginjen do srcá. Glava mi je gorela, vest me je pekla. Kakor tihotapec pobegnem iz sobice, ki je bila priča tolikih srečnih ur. Da bode odslej tam notri vladala ljuta žalost, vedel sem predobro. Ali vender se nisem čutil popolnoma krivega. Moje vedenje ni bilo nikoli takšno, da bi bilo vzbujalo upe. Toda razumi, kdo moreš, žensko umovanje! O čemer mi niti ne sanjamo, one že slutijo in sklepajo. Tisti nesrečni trenutek moralne slabosti, ko sem se dal premagati od čustev, zadoščal je, da se je odprlo žrelo, ki bi me bilo skoro pogoltnilo. Toda otel sem se še o pravem času.

»Bogú hvala!« vzdihnil sem olajšan, vender pa sem bil nezadovoljen sam s seboj. Pohitel sem v bližnjo gostilno, da bi potopil to neprijetnost v dnu kozarca. Potopil sem jo, toda bil sem vender še nekaj dni zamišljen in prav slabe volje.

(Dalje prihodnjič.)

Iz domače zgodovine.

Piše Ivan Vrhovec.

Razbojniki na Kranjskem.

I.

početkom XVIII. stoletja so se na Kranjskem razbojniki pokazali v tolikem številu, kakor še nikoli. Bržkone je bil ta neveseli prikaz nasledek nad 200 let trajajočih turških vojsk. Leta 1699. sta sklenila cesar in sultan mir, toda sklenili ga niso tudi turški razbojniki na naših mejah, že nekaj sto let vajeni morjenja, požiganja in divjanja. Do tega, kar sta se cesarja dogovorila v Karlovcih, bilo je turškim harambašem kaj malo. Kàr hipcem, kakor bi bil odrezal, ni mogel nastati mir med haramijami in martalozi, dvema sovražnikoma, ki sta se črtila kakor živa vruga.

Haramije so bile krščanske čete v granici, hrvaški prostovoljci v cesarski službi. Bili so izvrstni vojaki, Valvasor pravi, da so bili v krščanski vojski to, kar janičarji v turški. Med njimi in martalozi, turškimi razbojniki, je bil večer boj tudi takrat, ko sta cesarja za nekaj časa odložila orožje. Življenje tistih, ki so služili v haramijah, bilo je težavno, nevarno in vrhu tega slabo plačevano, a haramijci bi ga ne bili zamenili za nobeno drugo, še takó prijetno. — Martalozi so bili bosenski razbojniki. Prihajali so čez mejo očito, pa tudi skrivaj in različno preoblečeni. Umeli so več jezikov ter se potikali po gozdéh, kjer so poznali pota in steze kakor domači ljudjé. Odnášali so, kar so dobili, stregli so kaj radi po otrocih, ki so jih jemali materam tudi kàr iz zibelk.¹⁾

Nikoli morebiti se nista dva sovražnika črtila bolj nego haramijci in martalozi. Prizanašanja niso poznali ni jedni ni drugi, kar ni odneslo petà, obležalo je vselej vse na mestu.

Naravno je, da mir, sklenjen v Karlovcih, ni kàr hipoma zadušil tega sovraštva. Izcimilo se je iz njega razbojništvo, ki je ob mejah trajalo vse XVIII. stoletje. Slabi vzgledi turških razbojnikov so izvajali polagoma v razbojniške čete tudi krščanske potepuhe, katerim iz tega ali ónega vzroka ni bilo več izhajati med poštenimi ljudmi. Takó se je zgodilo, da so sredi XVIII. stoletja imele vse tri strani kranjske

¹⁾ Valvasor XII. p. 49.

dežele svoje razbojnike: Gorenjska rokovnjače, Dolenjska bosenske razbojnike, Notranjska pa razbojnike iz Benečanskega Primorja.

V prvi polovici XVIII. stoletja so prihajali na Kranjsko seosebno bosenski razbojniki. Trpeli so od njih zlasti kraji tostran in ónostran Gorjancev. Najdrznejši napad so zvršili dne 29. julija 1726. leta, ko so napadli bogati in dobro utrjeni kostanjeviški samostan na vznožji Gorjancev. Brezskrbni menihi niso bili kár nič pripravljeni na napad, sicer bi se ne bilo zgodilo, kar se je. Nezadržani so prilomastili razbojniki v samostan, potolkli dva ali tri menihe, mnogo pa jih ranili ali drugače poškodovali. Ustavljal se jim ni nihče, razven samostanskega lovca, ki je ustrelil dva razbojnika. Opat in menihi so se poskrili, kamor se je kdo utegnil, in razbojniki so gospodarili v samostanu, kakor se jim je zdelo. Izpraznili so 25 sob ter pobrali iz njih in naložili na vozove, kar so zajeli, zlatnino in srebrnino, ure, puške, perilo, platno in druge take stvari. Česar niso mogli ali hoteli vzeti s seboj, razbili so in polomili do dobra. Odnegli so tudi ustreljena tovariša in ju zagreblili nedaleč od samostana. Iz opreznosti pa so jima odrezali glavo ter ju vzeli s seboj.¹⁾

Nastopni dan so udarili na jezuvite v Pletrijah, samostanu med Kostanjevico in Šent Jernejem. Tukaj pa jim je spodletelo. Posvarjeni po dogodkih, ki so se zvršili v sosednem kostanjeviškem samostanu, bili so se jezuitje dobro oborožili in zavarovali. Razbojniki so odšli, ne da bi bili kaj opravili; oplenili pa so vas Javorovico pri Šent Jerneji in se čez Sv. Goro vrhu Gorjancev umeknili domov.²⁾

Ta drzni napad je napravil v deželi mnogo hrupa, zakaj kostanjeviški samostan je bil za setiškim najbogatejši in je za njim najbolj slul v deželi. Pozvedavali so pò razbojnikih po vsi deželi, toda počasno, kakor je bila navada v XVIII. stoletji. Razbojniki bi bili lahko od starosti pomrli, predno bi jim bili prišli na sled.

Vicedom, cesarjev namestnik, je bil pač mož na svojem mestu, toda drugi, prav tisti, ki jim je bila priporočena varnost deželnih mej, niso storili ničesar. Vicedom ni čakal, kaj mu poroči kostanjeviški opat, ampak je ukazal prebivalcem vseh dolenjskih mest tistega kraja, Metličanom, Novomeščanom in Črnomaljcem, naj se oborože ter razbojnike prestrežejo, če le mogoče. Jednako povelje je poslal generalu v Karlovec in poveljniku v Žumberk na hrvaški meji. Toda ker prav ta dva nista storila ničesar, odnesli so razbojniki peté. Brez skrbi, razgrajaje in popolnoma vinjeni, vozili so po véliki cesti in o belem

¹⁾ Illirisches Blatt 1840.

²⁾ Ibid. in vicedomski arhiv v Rudolfinu,

dnevi svoj bogati plen iz dežele. Takó slabo je bilo takrat preskrbeno za javno varnost!

O tem, kakó so razbojniki odhajali iz dežele, poročal je cesarju vicedom sam. Zvedel je to od črnomaljskega mestnega sodnika. Skozi Črnatelj so šli razbojniki dné 2. avgusta, torej četrty dan po napadu! Svoj plen so naložili na konje in vozove. Po sodnikovih mislih so bili domá iz Dalmacije, iz Boke Kotorske, ki je bila takrat še v benečanski oblasti. Oboroženi so bili z dolgimi noži, sabljami in puškami. Črnomaljcev jih ni nihče ustavljal, dasi bi jih bili brez težave polovili in povezali, zakaj razbojniki — bilo jih je kakih 30 — bili so takó pijani, da bi bili lože stali na glavi nego na nogah. Toda Črnomaljci so menili, da so to graničarji, cesarski vojaki, ki peljejo strelivo, hrano, vojaško opravo in druge take potrebščine v granico, kar se je prigodilo že večkrat. Iz tega pa tudi posnemi, kakšen je bil vojak tedanjega časa, da ga ni bilo ločiti od razbojnika! Nekaj dnij zatem so Črnomaljci pač zvedeli, kakšna je bila ta družba, a bilo je že prepozno.

Seveda, črnomaljski mestni sodnik ni mogel vedeti, odkod so prišli razbojniki, on je le ugibal takó. Verjetna pa je bila njegova trditev venderle, zakaj vicedom je v svojem poročilu do cesarja navetoval, naj bi se obrnili do benečanske vlade ter jo naprosili, naj prime to razbojniško četo ter jo vtakne v ječo, drugim v svarilen vzgled. Iz tega vidimo, da je bila Boka Kotorska razvpita zaradi razbojnikov. Vicedom je vedel celó za imena najbolj razvpih razbojnikov ter priporočal zapreti nekega N. Novakoviča, ki je bil kaki dve leti prej planil s svojo razbojniško četo na Turško ter imenitnemu Turku ugrabil nevesto in 10.000 goldinarjev v zlatu. Vicedom je ugibal, da kostanjeviškega samostana ni napadel nihče drug nego ta Novakovič.

Ali tudi cistercijanci v Kostanjevici so pritiskali na to, da bi se stvar dognala, in so zvrčali vso krivdo zaradi prebite nesreče na grofa Petazzija, poveljnika v Žumberku, češ, da je za varnost na meji odgovoren najprej on. Vzpričo veljave in vpliva kostanjeviških menihov — bili so večinoma plemiči iz najimenitnejših rodovin krajskih in koroških — ni se dala stvar lahko potlačiti. Vrtali so in vrtali, dokler niso Petazzija poklicali na odgovor. Preiskava je dognala, da so razbojniki ob vsi meji prav izvrstno urejeni, da v razbojniških četah ni samó Turkov, ampak da so v njih tudi Dalmatinci in Hrvatje, da imajo zvezo celó z Žumberčani in graničarskimi vojaki. Dognali so celó to, kateri harambaša je napadel Kostanjevico, nekov Hasan

Bišič, na Kranjskem že znan izza prejšnjih napadov (na Ruprč vrh). Ali takrat, ko se je to zvedelo, bil je Bišič že mrtev.¹⁾

Preiskava je trajala še nekaj časa, kaj izdatnega se pa venderle ni ukrenilo proti razbojnikom, zakaj štiri leta pozneje (leta 1740.) so že zopet udarili čez mejo. Sicer so jih graničarji odgnali, jednega razbojnikov, nekega Janka Ravnoviča celó težko ranjenega ujeli in — kakor pravi poročilo — še živega obesili, vender kaže ves dogodek, da so bili graničarski poveljniki malomarni ljudjé. Razbojniška tolpa, kateri je pripadal Ravnovič, pritepla se je bila namreč celó iz Banata! Notranje-avstrijska vlada je po pravici zmajevala z glavo ter dejala, da si ne more misliti, kakó je bilo mogoče, da so se razbojniki prikradli skozi toliko straž do kranjske meje. — In res, da je skoro neumevno!

Marija Terezija je zatirala razbojnike prav odločno, in več let ni bilo slišati o njih. Ščasoma in proti koncu nje vlade pa so se polagoma osrčili, in poskusil je sedaj ta sedaj óni drzni harambaša s svojimi ljudmi predreti vojaški kordon ter prilomastiti čez mejo.

Takó je n. pr. leta 1771. poročal bukarski poveljnik Miha Mikulič o namerjanem takem napadu. Zvedel je to od ličanskega poveljnika v Gospiči. Ta mu je uradno naznanil, da se pripravlja razbojniška turška tolpa za napad na Kranjsko. Šteti utegne kakih 17 glav in namerja priti v Istro in na Kranjsko.

Štiri leta pozneje, leta 1775. avgusta meseca, je oznanil ogulinski poveljnik vsem gosposkam ob meji, da se harambaša Bulič, znani bosenski razbojnik, pripravlja za napad na Kranjsko; zbranih ima kakih 24 razbojnikov. Dotične gosposke naj torej pazijo, da jih Bulič ne iznadeje.

Ali kakor se mi vidi, iznenadejal jih je venderle, zakaj dné 4. septembra tistega leta je prilomastila razbojniška četa čez Kolpo ter oplenila Reinthal in Mozelj na Kočevskem. Če je bila Buličeva, ne vem, in tega tudi najbrže ni vedel sam poveljnik vojaškega kordona na Kranjskem. Vedel pa tudi ni marsičesa drugega, celó niti tega ne, kje je Kostel in kje Mozelj, kar dokazuje njega zmedeni »Avisozettel«: »Den 11. September früh 1775 um . . . Uhr ist eine Rauberbande bestehend in . . . Köpfe bewaffneter Männer bei dem Dorf Reinthal im Gottscheer Distrikt nahend an Mösel eingebrochen, welche sich nach Mahova vas in der Waldung, nahend an dem Schloss Kostel gewendet und nach Ausraubung obigen Dörfer und verübter Schaden durch Serežaner-Militairmannschaft verfolgt worden. —

¹⁾ Vicedomski arhiv.

Es werden also alle Inwohner gewarnt, auf ihrer Hut zu sein. Actum zu Mercopail den 11. September 1775. —

Der Bote ist abgegangen um 11^{1/2} Uhr nachts und hat seinen Weg bis Fuccina in 3 Stunden zu machen. Franz X. Wautschmann, Colonie-Inspector.◀

Mahove vasi ni, pač pa je Mačkova vas blizu Kočevja, poldrugo uro odtod, ne pa pri Kostelu! Kaj so utegnili dotičniki, ki jim je bilo to naznanilo poslano, posneti samó iz njega?

Toda pustimo to! Sosebno je šlo razbojništvo zopet v cvet, ko je cesar Jožef II. v zvezi s rusko carico Katarino II. pričel leta 1787. vojsko s Turki. Razbojniki so prihajali sedaj na Kranjsko od juga, iz benečanske Istre in iz Dalmacije. »Laibacher Zeitung« vé v letih 1787. do 1790. pripovedovati marsikaj o njih.

Jeseni leta 1787. so gorenjski kmetje ujeli v Stražišči pri Kranji osem razbojnikov, o katerih se je pravilo, da so se priklatili z Benečanskega. Odvedli so jih v Ljubljano dobro oboroženi kranjski meščani. Le malo dnij zatem se je prikazala nova razbojniška četa pri Dobravi zraven Ljubljane. Ko so kmetje zvedeli zanjo, šlo jih je kakih sto nanjo. Ker pa so bili neoboroženi, razbojnikov niso mogli poloviti. Razbojniki so se umeknili v škofjeloške gozde. Kmetje so pravili, da so bili Benečani ter da so najbrže prišli otimat svoje ujete tovariše. Ali prišli so prepozno, ti so bili takrat že v Ljubljani.¹⁾

In zopet le malo dnij pozneje se je čulo o razbojnikih, ki so na Notranjskem, v Zagorji, baronovki Lazzarinijevi napadli grad Jablanico.

Iz notranjskih gozdov je bilo takrat vsak čas čuti kaj o razbojnikih; prihajali pa so tudi prav blizu Ljubljane ter se potikali po logaških in vrhniških hribih. Ljudje so bili v največjem strahu. Priča temu je ta-le dogodek: Notranjski graščak si je omislil zvon, da bi zvonil ž njim, kadar bi začutil razbojnike v obližji. Na zvonov glas bi pritekli podložni kmetje na pomoč ter mu jih odgnali. — Ko so razbojniki skoro potem res prišli, zvonili so sicer v gradu na vso moč, toda kmetov ni bilo nobenega. Seveda, pokaj pa naj bi bili prišli praznih rok in kaj naj bi opravili brez orožja proti dobro oboroženi sodrgi? — Hudomušen prijatelj, kateremu je graščak pripovedoval, kaj se je zgodilo, nasvetoval mu je, naj za prihodnje napravi takó-le: Razglasiti naj dá kmetom: Kadar se začuje óni zvon, tedaj je to znamenje, da ima graščak zanje vedro vina pripravljenege. Prvič naj ga jim res dá, potem pa naj ne zvoní več, razven če bi se razbojniki res pokazali.

¹⁾ Laibacher Ztg. I. c.

Ali je ta pomoček kaj izdal, »Laibacher Zeitung« ni povedala.

Da pa ima strah res velike oči in da več vidi, nego je res, pokazalo se je tudi takrat časih. — Leta 1787. je »Laibacherica« v 30. številki prinesla novico, da so našli v gozdu med Logatcem in Vrhniko italijanskega grofa grdo razmesarjenega. Prinesli so ga v ljubljansko bólnico, kjer je skoro potem umrl. Ali že v 32. številki je preklicala to novico. Toda uredniki tedanjih časov niso preklicavali še takó veselo, kakor se godí to dandanes. Dementiji so bili takrat še neprijetna stvar, in le poglejte ga ubogega urednika, kakó se je zvijal: »Ker se je pokazalo, da stvar ni bila taka, kakor smo jo poročali, zató jo očitó preklicujemo »und wollen nun auch (den Grafen) an den Homoroiden (!) eines natürlichen Todes sterben lassen«. Tega pa časopis vendar nikomur neče natvezti, da razbojnikov tam (namreč v logaških in vrhniških gozdih) ni, seveda, sicer ne bi se razpisavala darila na njih glave. Pri prvem stavku je ubogega urednika gotovo tiščal trd palec, ki mu je izsilil dementi iz peresa; zató pa se je odškodoval v drugem stavku.

In res so bili razbojniki v ondotnih gozdéh, to se je pokazalo skoro potem. Leta 1788. je imela »Laibacherica« večkrat priliko poročati o njih; celó to je lahko pravila svojim čitateljem, da so prihajali z Benečanskega, iz Istre in Dalmacije ter grdo strašili po Notranjskem. Da jih razkropí, prisiljena je bila vlada pošiljati vojaške pikete sosebno v debele gozde pri Planini. Ujeli sicer niso nobenega, a razpršili so jih vsaj.

O priliki sta se dva taka razpršena razbojnika otela v gozd pri Lipljah. Ali tukaj so ju izteknili pastirji. Ker je bilo za razbojniške glave obljubljenih po 50 cekinov darila, sklenili so jih pastirji zaslužiti. Ob najstih ponoči so izvabili razbojnika v gostilno v Lipljah; dejali so jima, da imajo tam pripravljeno dobro večerjo. Sosebno premeteno nastavljena ta past ni bila, a razbojnika, bržkone že zeló sestradana, šla sta vendar vanjo. Šla sta s pastirji. Komaj pa posedejo okolo miz, nastane zunaj okolo hiše velik hrušč in trušč; s pastirji dogovorjeni kmetje prideró v gostilno ter napadejo razbojnika. Jednega so takó pretepli, da je za malo časa umrl, drugemu, silno velikemu in močnemu človeku, pa so bili komaj komaj kos, najsi jih je šlo čez 20 nanj. Toliko da jim ni ušel.

Naslednje leto 1789. so se prikazali razbojniki iz nova ter napadali potnike, potujoče v Trst. Proti koncu leta 1789. je poročala »Laibacherica«, da prihajajo z Dolenjskega in Notranjskega jako neprijetna poročila. Strašanska razbojniška tolpa, »zusammengestellt aus

einer Legion irdischer Teufel der verschiedensten Nationen« — med njimi so tudi dosluženi Črnogorci — vznemirja vso mejo. In tudi naslednjega leta tožbe niso prestale. Dne 9. maja leta 1790. so za Čiče preoblečeni razbojniki napadli brezoviškega župnika. Skoro potem sta se pri Borovnici, torej prav blizu Ljubljane, prikazali celó dve razbojniški tolpi. Jedna izmed njiju je napadla Borovnico, ko so bili kmetje pri procesiji. Ali poskus jim je spodletel, kmetje so razbojnike polovili in jih povezane privedli v Ljubljano.

Razbojniki so bili silno predrzni ter so ukrenili časih kaj takega, da se je ljudém zdelo, kakor bi bili v zvezi z domačini. In res so leta 1787. takega zločina obdolžili uradnika pri carinski gosposki na Vrhniki. Toda preiskava je dognala, da je bil nedolžen. Njega obrekovalce je zadela huda kazen; pograbili so jih ter jih odvedli v Lvov, kjer se z drugimi zločinci vred pométali lvovske ulice. Prišli so jim na hrbet tablice z nemškim in poljskim napisom, da so krive priče, »falsche Zeugnisaussteller.«

Tobija Gruber pripoveduje v svoji knjigi »Briefe hygrographischen Inhalts«, da je ob njegovem času po notranjskih gozdih razbojnikov kàr mrgolelo. Bilo jih je toliko, da so gosposke samó zaradi njih dale izsekati gozde med Vrhniko in Postojino.

Tudi slavnoznaní Hacquet, ki je rad peš lazil po hribih in samotah, vedel je pripovedovati o razbojnikih. V I. zvezku svoje »Oryctographie« str. 245. pripoveduje: Ko je prišel na Babino polje in Babino polico, pravili so mu, da se je teden dnij prej raznesel ondu glas o dveh harambašah, ki sta s svojimi razbojniki udarila čez kordon na Kranjsko. Na Snežniku so imeli svoje zbirališče, in ljudjé so se bali, da ne bi prišli tudi v Babino polje. Bali so se tembolj, ker zaradi turške vojske takrat ni bilo nič vojakov v deželi. Toda srčnega učenjaka to pripovedovanje ni kàr nič zmotilo v njega iztikanji po hribih. Dejal je: »Potnikom razbojniki ne storé ničesar, vzemó jim le denar, ki ga imajo. Mene pa se tega blagá po navadi ne drži dosti. Razbojniki se proti potnim ljudém nosijo celó velikodušno, takó da se jim dotičniki ne morejo prečuditi. Grdo pa res počenjajo s tistimi, na katere so nakanill in ki jih primejo na njih doméh. Tedaj si ne morejo izmisliti dovolj muk, da izsilijo denar iz ljudjé. Takó divji pa venderle niso, kakor se govori o njih. Meni se vidi, da ne počenjajo prav nič gršega nego sovražnik, ki pride v premagano deželo.«

Hacquetu se res ni pripetilo na Snežniku nič neprijetnega, bržkone pa le zató ne, ker ga razbojniki niso srečali.

(Dalje prihodnjič.)

Mačka.

Spisal E. J.

I meli smo mačka, kateremu je bilo imé Snedi. Bil je velik, popolnoma bel in je imel krasne dolge brke, kakeršne vidiš malokdaj pri mačkih. Poznal je vse domačine in dobro vedel, kdo je njegov prijatelj in kdo ne. Če je dospel v hišo njega prijatelj, prišel mu je naproti, pomolil mu tačico in se mu dobrikal, takó da si človek ni mogel kaj, ampak ga je vzel v naročaj; če pa je ugledal sovražnika, skril se je v kot in sploh gledal, da mu je izginil izpred očíj. Dasi je kazal vpričo ljudij dobra svojstva, venderle vselej ni zatajil svoje nraví, sosebno če je bil sam ali če je mislil, da je sam. In pripetilo se je nekđaj, da je stregel po življenji kanarčku, ki je prosto letal po sobi. Takrat smo ga zaradi tega in še drugih zločinov, ki so v preiskavi prišli na dan, jednoglasno obsodili na smrt, pozneje pa pomiloštili v dosmrtno pregnanstvo.

Takó se pri nas prepogostoma zgodí mački proti koncu nje življenja, ko je prej dolgo časa zvesto varovala hišo različnih sovražnikov. Toda to ni prav; vredna je, da ravnamo ž njo nekoliko lepše; saj ni človeku nikoli žal veselih uric, ko jo je opazoval ali se bavil ž njo.

Ni je domače živali, da bi jo primerjali mački. Kakšna je že nje glavica! Ušesa stojé lepo pokonci; iz njih že lahko sklepamo, da izvrstno sliši. Skoro pod njimi so lepe očí, ki gledajo sedaj takó nedolžno kakor očí nedolžnega deteta, sedaj pa zopet takó srepe, da se je nehoté zbojiš. Dalje gobček s krasnimi brki; kadar jé ali pije, ne vtakne ga hlastno v jed ali pijačo kakor druge živali, ampak jé takó mirno in snažno, da se je ne moremo nagledati. Teló ji ni niti prekratko niti predolgo, vse je v najlepšem razmerji, vsaka poteza taka, da si je ne moremo misliti lepše. Kadar počiva, tedaj se počasi izteza in zopet zvija, in če gré ali skače, vedno iste krasne poteze: človek bi menil, da je vse prožno, da nima nič kostíj. In če pogledamo nje tačice in rep, zopet isto razmerje in ista gibčnost! Zlasti rep, ki se vedno giblje, je takó rekoč izraz njene nraví: 'kadar ji je dobro, igrá se ž njim in ga loví, nekamo grozeče pa ga dvigne, kadar gleda sovražniku v očí.

Nikdar mačka svoje urnosti in gibčnosti ne kaže bolj, nego če pade z višjega prostora. Obče znano je, da pade mačka vedno na noge, če jo vržeš ali spustiš iz katerekoli višine; menj znano pa je morebiti, da so si zaradi tega svojstva zadnji čas francoski učenjaki belili glavo.

Doktor zdravilstva E. J. Marey, ki se že dlje časa bavi z živalsko mehaniko, predložil je lani poleti v seji francoske akademije razpravo o omenjenem mačjem svojstvu ter podkrepil svoje trditve s podobami. Te podobe je napravil po hipni fotografiji in z njimi dokazal, da mačka res vedno pade na noge. Toda ker je pri teh prvih poskusih dal mačko v roke svojemu asistentu, ugovarjali so mu nekateri učenjaki, da se je morda mačka v zraku obrnila vzpričo gibljaja asistentove roke. Ta ugovor se je zdel Mareyju takó važen in upravičen, da je poskušal še dalje. Obesil je namreč mačko na drobno vrvico, prerezal nit in — mačka je zopet padla na noge.

To je bilo tedaj dokazano; a učenjaku ni bilo dovolj; vprašal se je, zakaj li pade mačka vedno na noge? Do povoljnega odgovora so ga navedle podobe padajoče mačke, katere si je napravil s pomočjo hipne fotografije. V trenutku, ko je vrvico prerezal, imela je mačka hrbet nízdolu, noge navzgor. Takoj nató pa iztegne dve nogi na desno, drugi dve na levo, in sicer prednji dve proti glavi, katero tudi nekoliko nagne, zadnji dve proti repu; zajedno skrči hrbet. Takó preide težišče na zadnji del telesa, in zató se začne žival obračati. Toliko da se je obrnila za 180 stopinj okolo svoje osi (= hrbtenice), izpremeni ležo svojih nog in čaka, da pride na tla. — Ta poskus in poskus profesorja matematike M. Depreza z dvema krogla, oboje je ovrglo trditve tretjega učenjaka Delaunayja in njega pristašev, češ, da se nobeno prosto padajoče teló ob padanji ne more samó od sebe zavrteti okolo svoje osi.

Ali vrnimo se k mački. Vemo, da tudi drzno skače in pleza; mačka ne pozná vrtoglavost in strahú, kadar skoči na visok zid ali spleza po visokem drevesi. Saj vé, da jo nje gibčnost otmě vsake nevarnosti. Ker že govorimo o teh telesnih vajah, omenimo še, da mačka tudi plava, najsi drugače ne ljubi vode.

Prav takó kakor sluh je razvit mački tudi tip, čegar prvi organ so nje tipalnice, njeni brki. Toliko da se dotakneš samó jednega izmed njih, stresne z glavo in jih jezno umakne; skoro bi rekel, da mačke ne moreš ujeziti lože, nego če jo pogladiš za brke ali jih celó poprimeš nekoliko bolj trdo.

Znano je, kakó občutno je mačje okó proti svetlobi. V očesi se ji podolgasta zenica ponoči razširi in v mraku se ji oči svetijo. Okó odbija žarke, ki se nabirajo o njem, in če se nam zdi še takó temno, morajo žarki venderle nekje dohajati v temò, ker bi se ji sicer oči ne svetile. Svojstvo mačjih očij, da se zenica podnevi skrči, ponoči pa razširi, uporabljajo Kitajci po svoje: slaven francoski misijonar, ki je prehodil vse Kitajsko, pripoveduje, da rabijo mačje okó za uro.

Nobena druga žival pa se ne meri z mačko, kar se tiče snažnosti. Če se ne igra in ne spi ali če nima drugega opravila, vedno se snaži, liže in gladi. Jezik je gibčen in ker ima drobne kaveljčke, raskav in oster. Z jezikom pride mačka do vsakega dela svojega telesa razven do čela in ušes; le-tá pa gladi in snaži s tačicami, katere si prej zliže in takó umije. Ko gré od jedí, ni na gobčku ali na brkih ničesar, kar bi si prihranila za večerjo. Na dež ne hodi rada, ker sploh ne trpi vode, in če gré ob dežji čez ulice, skrbno se izogne vsaki luži.

(Dalje prihodnjič.)

Srčne želje.

Pokopali so ji mater,
Vzeto duše ji je bilo pol;
Lice so kropile solze
In hladile ji pekočo bol.

Videl sem mladenko bedno,
Zasolzilo tákrat mi srcé,
Padli so mi stíhi v dušo:
Srčne solze zljaj na dan hité.

J. Š.

Blagih ne!

Ko bi vedel, kje je Lete,
Šel bi tja — na kraj sveta;
In napil se vode svete,
Da bi mir dobil srcá.

Vse potopil bi spomine — —
Blage tudi? — Blagih ne!
Rajši imam bolečine
In spomine ž njimi vse!

Framčan.

Sirota.

Spisala Mária.

Lepa mesečna noč meseca novembra. Morje je mirno, da se komaj sliši pluskanje njegovih valčkov ob skaloviti breg. Mesec se ogleduje v gladkem površji, in zdí se, kakor bi bil zazibal ribiče in čolne, raztresene tu in tam, v sladek sèn. Na bregu ob cesti je hišica sama, tiha, zaprta, sezidana v takó čarobnem kraji; videti je, da je z malim senčnatim vrtom zgrajena samó zató, da se tu sanja najslajši sèn ljubezni.

Zadnje štirih oken se odprè polagoma, oprezno, in v njem se prikaže deklica. Lase ima razpletene, barve so morda kostanjeve, morda plave, ali v mesečini so sreberni. Nasloni se ob trdo staro blazino in strmí v lepo noč . . .

Prav danes je dve leti, odkar je v tej puščavi, kamor jo je privedel oče iz samostana. Prej ni mogel, ker sam ni utegnil, drugega pa ni bilo nikogar, da bi jo bil nadziral. Kolikokrat je sanjala med pustimi štirimi zidovi o tej hišici z morjem in vrtom ter si želela in kopernela po nji! Sedaj pa, kakó se je že naveličala pozimi in poleti te lepote, ki jo dela tožnejšo prav zató, ker je prelepa in ker uživa to lepoto takó sama! Mesto tam je daleč, dolgo uro z vozom, in sedaj, ko nimajo več vozá, čepeti mora tu vedno sama s svojimi mislimi . . .

»Oh, nesrečni papá!« vzklikne deklica nehoté, »koliko si vender zakrivil s slepo ljubeznijo do mene!« —

Pravijo, da so vsi umetniki taki: Trosijo in uživajo brezskrbno, ne da bi mislili na bodočnost svojo in svojih ljudij.

Kakó je bilo nekđaj tu veselo, osobito ob nedeljah! Tedaj je bila deklica sicer še otrok, a dobro se spominja, kakó dolga vrsta vóz je čakala izletnikov, ki so prišli na posete. Kakovi kriki in smehi! Gospodičine, prijateljice njenih sestrá, lepe, mlade, v slikovitih svetlih oblekah so čebľjale in pele; mladi možjé so jim pomagali; stari so resno razpravljali o umetnosti vseh národov, otroci pa so skakali ob bregu. Kakó so zanje trepetale matere, ko so bežali daleč tja v gozd. Matere? Njene ni že davno! — Polagoma je izginil drug za drugim. Dve sestri sta se poročili in skoro potem umrli, za njima je šla mati, za njo pa še drugi štirje, drug za drugim, da je ostala naposled sama

pri očetu! Še so kdaj prihajali na lahkih vozéh in brzih konjih k očetu, ali ta ni bil več vesel. Roke so se mu tresle zjutraj in zvečer, in le sredi dneva je mogel držati paletu in čopič takó mirno kakor nekdanj. Ali videti je bilo, kakor da so mu izginile iz duše vse ideje, katere je uprizarjal nekdanj takó čudovito lepo. Naposled je zaprl umetniško delavnico, iz katere je izšlo toliko slavnih del, poslal njo, dvanajstletno deklè v samostan in se preselil v mesto. Prijatelji so izginili, v mestu si je nakopal navzlic svoji ljubeznivosti in angeljski dobroti mnogo sovražnikov. Slikarji, ki so vedeli za njega prejšnjo slavo in njegove slike po svetovnih izložbah, bali so se ga — bil je strog kritik — ter napovedali vojsko njemu in vsakemu njegovemu delu. Čudo ni; dandanes se je izprevrгла umetnost v rokodelstvo, saj se ne ceni malo ali nič, in umetnika, dasi je povsod na prvem mestu, potiskajo v kot . . .

Deklíci zatrepeče šibko teló; glava se ji skloni na okno, lasjé ji obsujejo bleđi obraz. Naposled dvigne glavo, da se ji lasjé spusté zopet nazaj, in premišlja dalje in dalje . . . Ko bi bil vsaj oče imel srečnejšo idejo, ko bi jo bil dal v take šole, da bi dobila naposled diplomu! Tedaj bi je ne mučila bodočnost in misel, da mora živeti ob njega trudu, ko bi mu že vender lahko pomagala. »Vzgojiti jo hočem za dom!« dejal je. Za dom — nesrečna misel! Govoriti res zná nekaj jezikov, poje in igra kakor marsikatera učiteljica, ali kaj ji pomaga to, ko ne vé svojega znanja oddati drugim ljudém, in če bi znala, ko nima izpričevala, da zná!

Za dom! — Pripraviti malo oskromnega obeda, krpati, šivati in to, dokler je oče živ, toda potem? Za kakov dom potem? Vsi ti očetje so takó zaljubljeni v svoje hčere, da mislijo, če zaostanejo vse druge, vsaj njih hčere bodo imele svoj dom, bogat, morda celó grofovski dom, najsi jim niso prihranili tisočakov . . . Kakó so po tolikih izkušnjah venderle preprosti!

In sanjala je, reči mora, da je sanjala v samostanu, ko si je živo domišljijo še bolj razvemala z raznim čitanjem.

Slikala si je svoj prvi ples s takimi pripravami in z isto svečanostjo, kakor se je pripravljala nanj Nataša v »Vojni in miru!« rožno svilnata obleka, pokrita z belim krépom, stari véliki voz, drdrajoč po gladki poti proti mestu; začudeni vzkliki ob nje vstopu, skoro potem zaročena — in poročena — — dà, vse to si je domišljjala med samostanskimi zidovi, kamor ji ni došla novica o bedi očetovi. In ko se ji je v sladkem sanjarjenji odkril »on«, bilo ji je srce hitreje in dnevi so ji potekali brže in veseleje. In potem? Prišel je oče star in bolan . . .

Ko jo je opomnil, da mora domov, da ima že osemnajst let, tedaj se ga je oklenila ter zajokala od zadovoljnosti in veselja. Umel je njen jok drugače in jo tolažil, da mora biti takó, ker ne more drugače. Prišla je zopet v to hišico srečnih spominov, ali kakó je bilo vse izpremenjeno! Najlepšega pohištva ni bilo več, po sobah vse tiho, v delavnici mnogo pričetih slik, a nobena dovršena, vrt zanemarjen, gozd prodan . . . In vender še ni vedela za vso nesrečo, še je tekala po stopnicah pojoč, še gojila cvetice in skrbela za očeta in dom! Le ko je nekega dne rekla očetu, da je treba denarja za drva, oglje, kavo, sladkor, in ko jo je pogledal takó, da nikoli ne zabi ónega pogleda, le tedaj ji je bilo vse očito. Sedaj že sluti, da tudi hiša ni več očetova, in ne vé, kaj bode ž njim, kaj ž njo. Odití od njega, poiskati si za-sluzka, da pomore njemu in sebi? Ostaviti ga starega, bolnega, brez pomoči, ali iti ž njim v mesto ter za negotov zaslužek plačevati še stanovanje? . . .

Deklica se vzdrami. Mračno pogleda proti jasnemu nebu ter zajoče. Mesec pa plava tam góri in sveti bedni deklici takó kakor srečnim zaljubljenecem, ki mislijo, da je ustvarjen samó zanje! . . .

II.

Pozno v noč se je zaprlo okno. Uboga Ida! . . .

V tisti zimi, ko je prišla iz samostana, šla je res na prvi ples s hčerjo obogatelega trgovca, ki je prihajal že nekaj let v njih hišo na letovišče. Kakšne priprave, kakó ji je bilo srcé, ko je popravljala preprosto obleko! Koliko sanj pred tem plesom, ki jo je takó pre-varil! Njena tovarišica, debeluhasta, neumna, a dobra deklica zabuhlega obraza, majhnih neznatnih očij, velikega nosú in visokega, gladkega čela: ta je oddajala nji, lepi, izobraženi, a ubožni slikarjevi hčeri, plesalcev, ki so ji bili odveč. Tega ne pozabi nikdar! Zaman se je to-lažila, da je bil to ples samih trgovcev na »drobno« in na »debelo«, ki ne poznajo drugega nego denar; zaman si je dejala, da je bila nez-nana — besede, katere je čula tu in tam ónega večera, šumé ji še vedno po ušesih. Kakor bi bil nje oče mazač in bi ne bil dal človeštvu takó znamenitih velikih del! Bil je to njen prvi in zadnji ples; spoznala je, da smejo tja ne na zabavo in razvedrilo, ampak na kandidiranje samó — bogatinke.

Tovarišica njena s štiridesetimi tisoči se je zaročila še tisto zimo in skoro potem tudi združila svojo usodo z usodo mestnega trgovca. Imela ja ložo v gledališči, kopala se vso poletno dóbo in si prirejala dragocenih oblek po najnovejšem kroji. Oče njen je imel pred desetimi

leti izloženo vso svojo trgovino v veži stranskih tržaških ulic, in takrat je najstarejša Emilija merila trak in druge malenkosti svojim odjemalcem. V šolo je hodila le štiri ali pet let, ker jo je hotel oče zgodaj naučiti, da je le denar svetá gospodar. Ker so bili za ta uk vsi dovolj nadarjeni, odšli so kàj skoro iz óne veže ter odprli v lepših ulicah majhno prodajalnico, kateri so dodali vsako leto po jedna vrata, in sedaj so imeli že jedno najlepših prodajalnic v mestu! —

Drugega popoldne potem, ko je Ida dolgo časa strmela v noč, sedela je ob očetovi postelji. Bil je danes slabši in ni mogel vstati. Ida ga skrbno izprašuje, kažoč vesel obraz, na katerem le globoka zarez priča o nje skrbeh. Dan je bil hladen, toda jasen, in solnce je sijalo skozi na pol zaprte veternice v spalno sobo umetnikovo.

»Uboga hčerka«, deje bolnik po dolgem molku, »le zate me bolí srcé —«

»Oh, papá, kaj li govoriš! Lahko si že kàj zaslužim, če bi bilo treba; pústi take misli!«

»In ti ne misliš nikdar, Ida, ne srdiš se nikdar na očeta, ki ti ne more dati prijetnejšega življenja?«

Ona ga solznih očj poljubi na belo brado.

»Glej, kakovo gubo imaš tu-le na čelu, in vender praviš, da ne misliš nikdar! Če bi ne imela mene, starega, bolnega očeta, bilo bi ti morda bolje z vzgojo in tvojo izobraženostjo . . .«

»Ne besede več, papá, ako me nečeš razžaliti«, pravi ona s tresočimi ustni in tresočim glasom.

Oba pomolčita nekaj časa, in slišati ni drugega nego jednako-merno tikanje stenske ure in bolnikovo počasno dihanje. Zdajci pridrdrá voz in se ustavi. Pripeljala se je Idina debeluhasta tovarišica, ki je po poroki še bolj otolstela. Težko sopeč, pripovedovala je Idi po stopnicah :

»Nocoj je v gledališči predstava na korist prvi igralki — saj veš, kakó jo hvalijo — gledališče bode izvestno lepo polno, zató bi rada oblekla novo obleko od moárja in dela nase briljante, ki mi jih je zadnjič podaril moj mož — oh, ti jih še nisi videla — krasni so! No, vidiš, mojega možá ni tu, mojih prijateljic ima vsaka svojo ložo, jaz pa nimam nobene, ki bi me spremljala. Pojdi ti z menoj, videla bodeš, kakov blesk bode nocoj.«

«Ne morem, papá je bolan.«

»Vidiš, poskrbela sem tudi za to. Spodaj na vozu še sedí moja stara Katarina, ki mu postreže to noč; jutri zgodaj pa se vrneš.«

»Kaj bodo predstavljali?«

»Ne vem — počakaj . . . ‚Očetovo hišo‘ Sudermannovo!«

»Dobro«, deje Ida, »grem. Počakaj samó, da povem očetu in vidim, kaj poreče.«

»Pojdi, Ida«, pravi bolnik z žalnim nasmehom, »dolžni smo jim veliko . . . Tukaj v tej hiši smo tujci in morda nas trpé samó še do poletja.«

Objokanih očij pové Ida Emiliji, da jo spremi. Odvede jo v obedno sobo ter gré, da obleče svojo večno temnoplavo obleko; nató naročí stari ženi, česar je treba, poslovi se od očeta genljivo, kakor bi bilo za vedno, in zdrdrá s tovarišico proti mestu.

III.

Kdor gré v gledališče samó zaradi predstave ter ima ob ónih besedah, ki se govore na odru, srcé in misli, ta je mučenik, če je poleg njega kdo, ki ga nadleguje z vsakdanjimi pogovori in opazkami. Takó se je godilo Idi.

»Ali vidiš óno v črni svilnati obleki, rumeno obšiti? To je so-proga doktorja B., ki se je dobrikal meni. — Kateri briljanti so večji in se bolj leskečejo, moji ali óni gospé Minazzijeve? — Ona temno-rdeča obleka je videti takó draga, pa je le po jeden goldinar in dvajset krajcarjev . . .

Tam na odru pa je govoril polkovnik, da nečimernost razjeda človeštvo do kostij; desna roka se mu neprestano trese od dné, ko je težko zbolel, ker mu je ušla prvorojenka.

»Kakó je podoben mojemu očetu!« misli si Ida, ne odgovarjajoč svoji tovarišici.

Odškodovala jo je zató med dejanji. Nenavadno zgovorna je pograjala opravo te in óne ter dejala, da je njena (Emilijina) oprava najukusnejša, najlepša, da so njeni briljanti največji in da ji gotovo zavida marsikatera. Hitela je hvaliti in pripovedovati o vsem, o čemer je mislila, da bi jo potem izpraševala.

»Naučila sem se laskati in hliniti«, mislila je sama v sebi; »ali kaj morem za to, če svet hoče takó in ni moči izhajati drugače?«

»Kaj je usoda gospodskih deklet v teh malih mestih? V kotu čepeti in plesti nogavice in čakati, da pride milostno ponjo — rešitelj mož, a če ga ni, hirati, veneti trpeti moralno in telesno v skrbéh za bodočnost.« Takó nekamo je govorila Magda, vrnivši se domov kot imenitna in bogata pevka.

Te besede so segle Idi v dno srcá, da je rekla nehoté polglasno: »Zame, kakor nalašč zame!« Pripovedovanje Magdino o prošlosti in

o otroku jo je vznemirilo še bolj, da je odšla iz gledališča vsa razvnetá in da je spala prav malo in nemirno.

Drugega dné je vstala z odločno mislijo: »Ako se zgodí, česar se mi je bati vsak dan, tedaj, oh, tedaj naprosim, da me vzamejo med igralke . . .«

Od tega večera so jo naudajali novi upi. Priskrbela si je nekaj najnovejših dram in se tam v zadnji sobi vadila in glasno govorila kadar je oče za nekaj časa zadremal.

Zapomnila si je osobito »óne« besede Magdine in patos, s katerim jih je govorila; ponavljala jih je vedno po stopnicah, na postelji, pri delu, vedno, vedno, V takih mislih ni niti zapazila, kakó ji je oče od dné do dné slabši in kakó ni daleč óna usodna ura, ko ostane sama brez sorodnikov, brez prijateljev, brez imetja . . . Govoril je čimdalje menj, in od vseh mnogih nekdanjih prijateljev sta se ga spominjala le dva ter prihajala od časa do časa.

Bilo je meglenega dné. Ida je sedela pri oknu v sobi očetovi in mislila. Vzdrami jo nenavadno krepak očetov klic:

»Pojdi sém, Ida«, pravi ji, »in obetaj mi, da ostaneš vedno poštena, in da nikdar proseč ne iztegneš roke.«

Razumela je takoj, da mu to ni šinilo v glavo šele sedaj, nego, da je samó zaključek dolgega mučnega razmišljanja; vender je dejala, skrivajoč bol, katero so ji zadele te besede:

»Oh, papá, kakó čudno govoriš časih!«

»Ne, prisezi in zapomni si, da si prisegla umirajočemu očetu.« —

Teden dnij je bil trpel hude telesne in tudi duševne bolečine, poslednje le zaradi hčere, in videti je bilo, kakor bi ne mogel umreti zaradi nje. Sedaj pa je umolknil, kakor da so ga minile vse bolečine, in Ida je morala gledati, kakó mu je hiral duh bolj in bolj vsak dan, vsako uro.

Nekega dné sta bila ónadva prijatelja pri njem; Ide ni bilo v sobi.

»Vem, da želiš Ida, naj bi poskrbel tudi za dušo, a ne upa si zreti te želje, češ, da me ne vznemiri. Preskrbita vidva . . . Takó čudno mi je, ko se mi v nočéh brez spanja prikaže óna moja slika o sodbi — saj vesta, na pariški razstavi je bila — in tedaj si mislim: Kaj, ko bi bilo res, kar so me učili dečka, kar pa sem potem pozabil — — ,tam' je vse neizvestno, temno« . . .

Ko sta prijatelja opravila tudi to, ostal je bolnik miren, tih in ležal kakor teló brez duše; saj ni čutil več ni bolečin ni videl njenih

solzâ! Ni ga več skrbela njena bodočnost; gledal je v praznoto, kakor bi videl tam kaj znamenitnejšega in kakor bi bilo, kar je okrog njega, le malenkostno, neznatno . . .

Ko sta bili kesneje obe prijateljski rodbini z Ido ob njega postelji, obrnil se je z njih pomočjo težko proti steni in izdihnil.

(Konec prihodnjič.)

K petemu sešitku Wolfovega slovarja.

Izpeljavanje: Matakovič 2.76 iz peldi samo nekojih ne more se včiniti *izpeljavanje* na vse. — *izpeljivati*: Gašparoti 1.972 kaj *izpeljiva* iz rimskih igrih ludis Quinquatriis zvaneh. — *izpisavanje*: Zagrebec 1.274 si glave teru vu *izpisavanju* vekovečnosti. — ad izplakati: Zagrebec 2.107 krvavemi suzami vredne su tvoje nesreče *izplakane* biti. — *izprūvdati* durch Processieren gewinnen. Habd. ad. 395 začē se pravdum groziti lajharu. On se pak ništar ne prestraši, nego mu batrivo odgovori: pravdaj me i kaj *izpravdaš*, naj ti bude. — *izrečljiv* adj.: Gašp. 1.959 Fulbertu tvojemu jezika pentavost izvračila jesi, mene tulikaj na hvalu tvoju *izrečljivoga* vučini i razbornoga. — *izritati*: Habd. ad. 775 oštarijaš doteče na pomoč žene i obodva stanovnika vun na vulicu *izritahu*, (morebiti je tiskarska zmota za iztirahu ali izrivahu). — Vzgleđi za *izsmrcati*: Habd. ad. 592 kurvarija izpije i *izsmrče* iz tela vsu skoro naturalsku vlagu, 771 kaj pri nje čuti penezec . . . od nje kot pijavka *izsmrče*. 738 vse preštimanje bližnjega *izsmrču*. — *iztenčati*, kaj tanko narediti: Habd. ad. 371 s kulikem trudom svoje krhko platno, svoje mlahave mrežice tke pavuk! kuliko krat obhaja, s kulikum meštrijum spuščā se na svojem končecu, da ga na drugu stranu primekne! Kak se vsega *iztenča*, da skoro čreva iz sebe izhiti! — *iztolnačiti*: Zagr. 1.218 njegove hudobe isto sveto pismo ne more *iztolnačiti*. — *iztrgnuti* iztrgnem = iztrgati: Habd. ad. 471 težko je iz kanjuhoveh nohtov pticu ku zgrabi osloboditi, skoro je teže iz ščepcev skupoga človeka, kaj je jenkrat zgrabil, *iztrgnuti*; takó velikokrat zraven *iztrči*. — *izvedanje* die Ausforschung: Kocijančić filot. 4,58 ni potrebno činiti ovo *izvedanja* z nepokojnostjum (o izpraševanji vesti). — *izvisiti* izvisim erhöhen erheben, to je glagol, ki se v kajkavskih knjigah pogosto čita za književno hrvaški uzvisiti: Habd. mar. 464 vidimo svetu katoličansku veru poteptanu, tursku i jeretičansku *izvišenu*. Matakovič 2.83 bog je njega . . .

tak na veliko čast poštenja *izvisil* i t. d. i t. d. — *izvišati* iter. ad. izvisiti: Habd. ad. 343 vsaki kateri samoga sebe *izviša* hoče ponižen biti. — *izvišavati* iter. ad. izvisiti: Kovačič Kemp. 203 ova milošča . . . človeka od zemelskih na ljúbiti nebeska *izvišava*. — *izvišen* kot adj. erhaben: Kovačič Kemp. 206 toliko je *izvišeneja* ova milošča da . . . i t. d. — *izvišenost* die Erhabenheit: Mat. 2,19 vu takve *izvišenosti* i oblasti nas ne gledí z okom srditem. i t. d. — *izvoljenje*: Zagr. 1.254 drugo znamenje *izvoljenja* za diku nebesku je ovo: . . . — *izzidati* erbauen: Habd. mar 455 lepu cirkvu *izzida*. 408 na onom mestu cirkvu *izzidžu* (izzigyu'). — *izgánjka* f. das Räthsel Gašp. 4.724 pravo ne zeznate doklam mi ne *izgonite* onu staru *izganjku* negda od prejakoga Samsona gostom svojem postavljenju. — *Jábolka* f. zavoj pri prešnem vretenu. — *jačmenica* in *ječmenica* neko debelo sladko jabolko. — *jadoviten* = jadovit Zagr. 1.630. — *jádrka* f. = jedro: Vranič rob. 1.84 kad bi (Robinzon) ovu lupinu odprl bil, došel je do jedne jako sočne *jádrke*. — *jágoдек* m. imé prascu. — *jáháč* pravijo petelinu. — *jáhlica* f. die Hechel, glej ahla Vranič rob. 1.145 najzadnič jahljaju ga (lon) čez *jahlíce* doklam čisto predivo ostane. — *jahljáti* hecheln, glej: jahlica. — *jáker* jákra m. luknja na hlevu skozi katero se seno meče, štaj. — ad *janar*: kadar težaki kopljejo, tisti, ki ukazuje kakó široko imajo kopati, zove se *janúr*, a pravec, v katerem kopajo, zove se *ján*, a *jániti* je kopati po janu. Varaždin. — *jandračóna* f. Andreaspfel, neko sladko jabolko. — *járika* = jarica (kokoš). — *jármén* m. pulicarica dysenterica. — *jášprišt* m. Erzpriester. —

(Dalje prihodnjič.)

M. Valjavc.

L I S T E K.

Gluhonemi. Zgodovina in sedanja metoda njih vzgojevanja. Spisal Anton Kudež, učitelj v goriski gluhonemnici. 25 slik. V Gorici 1894. Tiskala in z. »Goriška tiskarna« A. Gabršček. 341 str. — Več o tej znameniti knjigi prihodnjič.

Slovanska knjižnica. V 29. snopiči čitamo zopet nekaj národnih pripovedek iz Soških planin, katere je zbral in napisal A. G. Motivi teh pripovedek so sicer do malega znani, vender je zanimljivo videti, kakó jih preprosti narod uporablja in veže v nove pripovedke. V obče je zbirka lepa, sešebno »Štrijon« nam je jako prijál, želiti pa bi bilo, da bi bil g. pisatelj iz estetiških ozirov ali popolnoma izpustil óno pripovedko o Mevsétu, (str. 38,) ali pa jo vsaj primerno ublažil. Marsikaj je v nji takó robatega, da ni ravno v prilog lepemu štivu. Tudi drugje bi bilo šertertja dobro zameniti nekatere malo lepe izraze, najsi živé v narodni govoricí: »vlačugarsko motovilo«, »krevsalo krevsasto« str. 7., »mrha mrhastá« str. 47., »mlinarjev trebuh je crknil« str. 56. — V jezikovnem pogledu bi omenjali, da je pač bolje reči namesto »ona nima časa« (str. 9.)

— »ona ne utegne«; deklica tudi ne leta po gradu (str. 11.) nego bega ali kakorkoli; »proč teči« (str. 11.), Zakaj »zlodi« (str. 15.) in ne »zlodej?« Zakaj »oribati« (str. 16.) in ne »odrgniti, otreti?« — »Kralji in cesarji . . . so res že velike živine« (str. 27.). Kupec je postal bled (str. 34.), prav: prebledel. »Ven teči« (str. 35.), »vrata« (str. 35.) »vratam« (str. 53.). — Nasprotno pa so nam jako po volji besede kakor »rodno (suho zlató«, »zgroziti se na tla« = zgruditi se od strahu, in še nekaj drugih.

V 30. snopiči so natisnjeni trije izvorni spisi gospé *Pavline Pajkove*: »Najdenece«, »Dneva ne pové nobena pratka« in »Nekoliko besedic o ženskem vprašanju«. Zadnja dva sta znana že od druge; »Najdenece«, preprosta, vendar pa zanimljiva povest, še ni bil nikjer natisnjen. Zdi se nam, da govori kmetsko dekle na strani 15. vendele nekoliko premodro. — V 31. snopiči se pričenjajo *E. Herolda* »Slike iz Prage«, o katerih izpregovorimo kaj več, kadar bodo zvršene, 32. snopič pa obseza dve povesti: »Ne bodimo lipov les«, spisal *Fr. Pravda* (Vojteh Hlinka), poslovenil *Simon Pomolov*, in noveleto »Blazni goslar«, češki spisal *Josip Kajetan Tjhl*, poslovenil *A. Petrič*. Prvi obraz opisuje, kakó se je v vasi Popačini na prigovarjanje žida Cunjarja ustanovila nemška šola in kakó se je naposled zopet odpravila, noveleta »Blazni goslar« pa je po svoji dispoziciji takó zmedena, da ne veš prav ničesar, ako jo prečitaš samó jedenkrat.

Popotnikov koledar za slovenske učitelje. Sestavil in založil *Mihael J. Nerat*, nadučitelj in urednik Popotnikov v Mariboru. — To je že osmi letnik tega koledarja, ki obseza poleg koledarskih stvarij popoln imenik šolskih oblastev, učiteljišč, ljudskih šol in učiteljskega osebja po Južnem Štajerskem, Krausjem, in slovenskem delu Koróškega po stanji začetkom šolskega leta 1894./95. Lani je koledar izostal iz raznih vzrokov; kolikor pa vemo, pogrešali so ga močno učiteljski krogi, zató smo uverjeni, da dobí letošnji koledar tem več odjemnikov med učiteljstvom, pa tudi med drugim občinstvom, ki se zanima za šolske stvari. Koledar prinaša na prvi strani lepo izvedeno sliko g. ravnatelja H. Schreinerja, častnega člana »Zaveze slovenskih učiteljskih društev«. Cena vezanemu izvodu 1 gl. 30 kr., po pošti 5 kr. več. Naročnina se pošilja upravništvu »Popotnika« v Mariboru.

Triindvajset cerkvenih napevov za moški zbor. Založil *Ign. Hladnik*. Op. 21. Natisnil in založil R. Milic. — Ako bi hoteli označiti to delo takó rekoč po impresijonistiškem načinu moderne francoske kritike, tedaj bi bili prvi vtiski: osladnost, brezmiselnost, praznota. Pri nas pa je, hvala Bogu, korenita nemška „šolmašterska“ kritika za sedaj še tako čislana, da moramo zvezek vendarle opisati nekoliko podrobneje, ali vsaj rečene prve vtiske opravičiti pótem dedakciji, lepo kategoriziranih z I., 1., a i. t. d.; sosebno tudi nečemo, da bi nas kritika naših kritik nekoliko polasala, kakor se je že zgodilo. Torej I. Prikladna cerkvena pesem bodi pač, ako je namenjena jako dobrim kristjanom, zlogovita, strogo cerkvena, liturgiška, za druge ljudi pa bodi vsaj religiozna, pobožna (nam bi bilo že zadnje svojstvo oovolj). Po dobri polovici gorenjih pesmij bi se dalo, ako se pojo nekoliko živahneje, kaj uspešno — marširati. Občinstvo samo pa naj razsodi, ali se morda spominja kje gregorijanskega ali drugačnega koralá à la marcia; nam vsaj ni bilo nikoli, poslušajočim Radeckega koračnico, pobožno pri srci. — II. Vsaka skladba bodi pač v čisto glasbenem oziru nekoliko bogata, kar se dostaje melodiških, ritmiških in harmonijskih odnošajev. Gledé melodije ne zahtevamo od cerkvene pesmi nič bujnosti — melodija tudi ni baš slaba stran Hladnikovih napevov, samo da zaman iščeš v njih cerkvene melodije, le poredkoma pa iztakneš kaj plemenitih. — Ritmika: Številke 1., 3., 4., 5., 6., 10., 11., 13., 14., 15., 16., 17., 19., 20. pričenjajo vse z istim ritmiškim motivom, s punktirano četrtrinko, varijirano z nastopom ali brez njega, tedaj kakor nalašč za korakanje! — Ocenjevalec pred menoj je v nekovem poročilu z Janovim

licem pesmi označil za harmoniško originalne, zanimljive. Pač res. Kdor more v 23 zborih v dvotaktovnih oddelkih kadencirati od pete do prve in od prve do pete stopinje, tega lahko imenujemo zanimljivega, kar se dostaja njega doslednosti. Odprimo prvi „Tantum ergo“. Prva kadenca: G, C. Druga: G, C. Tretja: C G. Četrta: G, C. Peta: C, G. Šesta G. Sedma G, C. Modulacije se skladatelj, pač kot nodoslednosti v izbranem tonovskem načinu, dosledno izogiblje. Potrebno zlo pa je, da se časih izogne v tonovski način dominante, nekolikokrat celo v način subdominante. Ti mali modulatorski grehi pa niso vselej brez kazni. Tako se je v št. 2. skladatelj iz B-dura spustil v F-dur, in le drzen vratolomen skok ga je zopet srečno privedel v B dur. — Da v svoji analizi ne pozabimo nobene točke: zunanja oprava vse zbirke je vredna tople pohvale: lep tisek, lepe note na lepem popirju. In končno zasebni pouk, katerega smo si pridobili iz skladeb? Da za skladanje ni sreba samo nadarjenosti, nego tudi temeljitih teoretskih studij in zlasti dobrega, izčiščenega ukusa. In dalje še zasebnejši pouk: da je kdo lahko prav dober kristjan, ob tem pa jako slab glasbenik!

K. Hoffmeister.

•Jugoslavjanski Stenografe. Početkom meseca januarja stopi »Jugosla vjanski Stenografe« v VI. tečaj v novi obliki, povečanem obsegu in z obilejšo vsebino, uređovan po svojem prejšnjem programu. Imel bode novo posebno prilogo: »Glasnik, kulturno-zgodovinski za južne Slavjane« s slikami. Izhajal pa bode mesečno (razven meseca avgusta in septembra) v zvezkih po 2½ tiskane pole (okolo 40 stranih velike osmerke) v slovenskem, hrvaškem, srbskem in bolgarskem jeziku z latiničo in cirilico. »Jugoslavjanski stenografe« bode prinašal članke o svoji stroki, potem o pisavji sploh, o pisalnih strojih i. t. d., »Glasnik« pa bode imel te-le oddelke: cerkev in šola, književnost in umetnost, glasba in gledališče, naravoslovje in potovanje, trgovina in obrt, promet, društvene novice in raznoterosti. V vsakem oddelku se nahajajo dopisi ali kratke novice iz raznih krajev na slovanskem jugu. Cena listu zajedno s prilogo ostane ista, dasi bode skoraj trikrat večji od prejšnjih letnikov, t. j. za vse leto 2 gld. 50 kr. Naročnina se pošilja z mednarodnimi poštnimi nakaznicami uredniku g. prof. A. Bezenšku v Plovdivo ali pa g. Drag. Hribarju v Celje, kjer bode list izhajal.

Ilustrirana izdaja Prešérnovih pesmij. Kujigarna Bambergova pripravlja ilustrirano izdajo Prešérnovih pesmij. Imeli smo si priliko ogledati nekatere ilustracije — mimogredé bodi omenjeno, da so se izdelale v Parizu — in priznati moramo, da so krasne, umetniško dovršene. To bode res izdaja, ki se lahko položi na vsako salonsko mizo, dostojna prvega našega pesnika, čegar dosedanje izdaje niso, da bi se baš ponášali ž njimi. Dobiti utegnemo novega Prešérna okolo Velike noči.

Slovensko časopisje. Goriška »Soča« je nastopila letos svoj petindvajseti tečaj in bode izhajala odslej v povečani obliki; cena ji ostane dosedanja, namreč 4 gld. 20 kr. za vse leto. List pazno razpravlja goriške stvari, ozira se pa tudi na druge slovenske pokrajine. — »Primorca«, ki je bil doslej priloga »Soči«, izhajal bode kot samostojen list vsak drugi torek; cena 80 kr. za vse leto. Oba lista priporočamo svojim čitateljem. Mimo »Soče« in »Primorca« izdaja urednik g. A. Gabršček dobro znano »Slovensko knjižnico« in od novega leta tudi »Knjižnico za mladino«. Vidi se iz tega, da je „Goriška tiskarna“ središče književnega delovanja na Goriškem; zato je vredna najboljše podpore.

— Dijaški list »Vesna« je ob novem letu prestal izhajati zaradi preslabe gnotne podpore.

Slovensko gledališče. Predstave meseca decembra m. l. so se vrstile takó-le: Dne 1. decembra se je predstavljala gluma »Zakotni pisac«, dne 4. in 7. decembra opera »Prodana nevesta«, dne 9. decembra národna igra »Čarovnica pri jezeru«, dne 13. de-

cembra vesela igra »Velikomestni zrak«, dné 15. decembra opera »Prodana nevesta«, dné 21. decembra drama »Naš prijatelj Njeklužev«, dné 22. in 23. decembra vesela igra »Pariški potepuh«, francoski spisala Bayard in Vanderbuch, predelal Teodor Dunkel, preložil Jos. Cecelj, dné 26. decembra opera »Čarostrelec«, dné 27. in 29. decembra romantiško-komiška opera »Marta ali semenj v Richmondu«, spisal W. Friedrich, uglasbil Fr. pl. Flotow, preložil A. Funtek. — Izmed teh predstav so bile najznamenitejše vse tri predstave dné 21., 22. in 23. decembra, ko je gostovala članica narodnega hrvaškega gledališča gospodičina Ijerka pl. Šramova. Nastopila je kot Nataša v »Njekluževu« in kot Joseph v »Pariškem potepuhu«, torej v dveh do cela različnih nalogah, in dosegla v obeh velikanski uspeh. Občinstvo je umetnico odlikovalo, kolikor jo je sploh moglo, in sicer popolnoma po pravici. Da ni bilo gospodičine pl. Šramove, prepadel bi bil »Pariški potepuh« takó, kakor zasluži, navzlic temu, da se je potrudilo vse domače igralno osebje, kolikor je v njega močéh. Igro gospodičine pl. Šramove imenujemo naravnost dovršeno. — Kot operna novost se je predstavljala »Marta«. Naslovno nalogo je pela gospá Inemannova, ki je pokazala, da zmaguje tudi večje partije. Glas ji sicer ni obsežen niti ne krepak, zató pa čist, prikupen. Nekoliko več igre in živahnosti bi bili pa seveda želeli v tej nalogi. Gospoda Beneš in Vašiček sta predstavljala oba zakupnika; prvi je pel v grozoviti mešanici češkega in slovenskega jezika, tako da se nam ob njega petji nehoté vsiljuje znani Stritarjev verz o slovenski potrpežljivosti, drugi nam je prijal takó v igri kakor v petji. Kar se dostaje g. Perdana kot Tristana in gospodičine Towarnicke pl. Sasove kot zaupnice ladyjine, pa mislimo, da ni bilo nikogar v gledališči, ki bi se utegnil ogreti za njiju nastopanje, nikar še za petje. — V občé bodi rečeno, da občinstvo pri nas preveč goji opero, oziroma preveč zanemarja dramo. Tedaj šele, kadar bode občinstvo pridno zahajalo k slovenskim dramatskim predstavam, porečemo lahko, da stoji naša gledališka umetnost na resnično trdni podstavi; saj imamo pri operi domačega osebja itak ubogo malo!

Doslej pogrešana Repeževa pesmarica iz 1757. leta. O Repeževih pesmaricah so govorili P. J. Šafařík „Geschichte der südsl. Literatur“, I., 79.—80., J. Marn „Jezičnik“ XXII., 37—38. in dr. K. Štrekelj v „Archiv für slav. Phil.“ XI., 602.—6. Dr. Štrekelj sklepa, da je bilo prvi pesmarici imé „Shtihma Boshia“ (ne morda Shtima Boshia?), drugi: „Romarske bukvice“ iz 1757. leta, o kateri pravi: „wovon noch kein Exemplar bekannt ist“; tretji: „Nebefhku Blagu“ (Ljubljana 1764) in četrti: „Romarsku Drugu Blagu“ (Ljubljana, 1770). Ne vpoštevaje iste prve pesmarice, zaznamenuje ostale tri s črkami A. B. C.

Slišal sem, da je v župniški knjižnici v Dolini blizu Trsta dokaj starih knjig; zató sem se napotil v Dolino dné 4. novembra t. l. Ker pa g. župnika J. Varla ni bilo domá, šel sem zopet tja dné 9. decembra in sem našel pesmarico iz 1757. leta. Uprav dan prej sem bil za svojo „Zgodovino slovenskega slovstva“ poslal v Ljubljano „Popravke in dostavke“; zato te pogrešane pesmarice nisem mogel natančneje popisati. Omenjeni pesmarici je ta-le naslov:

ROMARSKÉ
B U K V I Z E ,

Narpred je en maihen vuk, koku ima en Romar fam na kratkem ta S. Krishou pot objifkati: po tem je tudi

12. PESEMI

Od manenge, od premifhluvania per Stationich, inu od enih, inu drusih odpustkou: fisebnu od teh velizeh gnad, katere skasuje JEsus na Krishni gori tukai u'zerkvi S. Krishna, u' te Caefarski Fari Loofh imenuvani.

Leti Romarji fo vezhkrat profili, debi lete Peifmi radi imeli: na tu ta dva prezhaftiliva Gospuda Caplana tukai, Gospud Francishk Clempfhe inu Gospud Luca Codella; fla sdei te bukvice skusi njih shpendanie drukat puftila, inu na fvitlobo dala

S' perpusheniam te narvijokejshi gnadlive Duhoune Gospofke.

O. A. M. D. G.

Lete Bukvice inu Peifmi fo sturjene inu sloshene skusi Philipa Jacoba Repesha, Organista u' Looshi u' tem leti 1757. Narsadei fem perlushu ene S. Molitve pruti JEsufu, inu Mariji.

U' LUBLANI,

Per Anne Elifabethe Reichhardtouke, Uedove, 1757.

Na drugi strani so trije reki iz Pregovorov, 8, in dva iz evangelija sv. Matevža 11, 16.

Na stranéh 3.—7. je ta-le predgovor:

PREDGOVOR.

Koker u' tem fvetim Jerufalemfkim Meiftu je ta fveti Krishou pod od dofti Si Papeshou is velikimi odpuftki pognadan; toku tudi na leti Krishni gori u' tem leiti 1743. je ta S. Krishou pot gori postaulen, ufakateri Kristian more lohku sadobiti lete velike ufakdanie odpuftke, glih takfhne, koker noter v' Jerufalemu toku dobru sa fe, koker tudi sa dufhe u' vizah.

Nuznu samerkvanie, koku imamo ta S. Krishou pod objifkati: kir leti Mashniki kader veliku folka pride, sa volo spoudi, pridih, nu drusiga duhouniga opravila nemo-rejo ufelei s'vezher, inu s'jutrei sgudei spet doli hoditi, inu s' Romarji Krishou pot nafa gori pelati. Toku kir fo Romarji spovedani, lohku samorejo tifti vezher, al'pak drugi dan s' jutrei preid, al' po S. Mafhi ta Krishou pot fami opravet. Kir pak je veliku ludi, de nesnajo ali navedo ga prou opravet; satu bom na kratkem tukei naprei leta navek dopovedou.

H' pervimo je potreba profiti sa gnado Boshio, debi ta S. Krishou pot mogli Bogu h'zhafti, inu nafhim dufham k'nuzu prou opravet: inu zhe se neima perlosnofti popreit zhiftu spovedat, toku more tazhaf to popolnoma grevengo obuditi, toku dobru zhes te maihene koker zhes velike grehe; slafti zhe se doshan vei, sa eden, ali drugi smertni greh, more imeti tako mifu, de fe bo potlei, zhe bo mogozhe na krishni gori, ali per ti prvi perlosnofti zhiftu spovedau: per tem more imeti terdnu naprei usetje, debi raifhi otu umreti, koker vezh is enim smertnim greham Boga reshalti.

H' drugimu more striti eno dobro manengo, de ta prvi popolnoma odpuftik fam sa fe offra, te druge pak de ufe fhenka tem u'bogim dufhizam u'vizah: koker bo naprei u'ti prvi peifmi sapopadenu.

H' trekimi more per ufakim Stationi pofebe terplenie JEsufovu premifhluvati; koker povei ta tretja Peifem naprei.

Kader bife pak ne moglu prou vafhe ferze h'eni popolnoma grevengi omezhati, taku pogleite, inu poudignite gori vafhe glave *Luc. 21.* poglei o zhlovek! *en faciem Christi tui*, v'oblizhie toiga Christufa, *Pfal. 83.* inu bosh vidu, de od pod platou teh nuh do verha ni nezhdrauja na niemo. *Ijaias 2.* Satu milu pof'nlufhaite te befede: O vi ufi, kateri hodite po potu mimo mene, merkaite, pogleite, ali je khi ena shalof, koker je shalof moja. *Thren. 1.* Satu ufe JEsus pohleunu klizhe sa fabo, kir pravi: kdur ozhe sa mano hodet, ta ufemi foi Krifh, ne moi, dokler moi Krifh bi nemogu nofit, sakai je raumnu teshak. *S. Thomas de Vil. Conc. 1. de uno Mart.* Na letu premifhluvanie, milu sdihni pruti tojimo usmilenimo JEsufu, udari fe na toje perfi, inu rezi o Kri-

shau! moi JESUS! ne judie, ampak jest fem taifti, kateri fem tebi ta teshki Krifh mojeh grehou na ramo nalushu, inu na taiftim Krishou.

Po letem pred ta prvi, Station doli poklekni, inu letoku moli inu rezi.

V. Mi molimo tebe JESU Christe, inu zhaftimo te: R Kir si skus'toi S. Krifh ta fveit odreifhu. Po tem s'andohtio moli en Ozha nafh, inu Zhefheno Marijo: Sa letem tudi ta vers. Zhaft bodi Bogu Ozhetu, Synu, inu S. Duhu; koker je bila od sazhetka, toku bodi sdei, inu ufelei, od vekumei do vekomei, Amen. Sa tem fe s' glavo nisku perkloni, inu udari s'roko na toje perfi, inu rezi; usmili se zhes naf, o Gospud! usmili se zhes naf. Inu toku imafh moliti per ufih 14. Stazionah: po poti gredeozh od eniga Stationa do tiga drusiga, moli, ali premifh lui, kar tebi toja andoht noter da. U'Zirkvi pak pred velzim Altarjam moli 6. Ozhenashu, inu tulku Zhefhena Marij, inu fa ufaku faporet rezi; zhaft bodi Bogu Ozhetu, &c. Inu taku saupei na toiga Isvelizharja, de bofh skusi ta fveti Krishou pot sadobu te Jerusalemske S. Odpustke. Inu ufakateri Kristian, zhe bi lih u' nobeni bratoufhni ne biu sapifan, vender lohku sadobi lete odpustke.

Kateri sheli fhe kai vezh vedit, od kot nam pride ta Krishou pot, inu odpustki; leta nei bere latinske, slafli nemske bukvize; katere fo u' nemshkim gradzu drukane u' tem leiti 1733. u'katerih fe naide; de od veliku S. Papeshou je ta Apofolska oblaf dana famu PP. Francifhkainarjam, de oni po ufim karfhanftvi ta S. Krishou pot gori postavio, de skusi taiftiga utak dan, zhe ozhemo, te velike Jerusalemske Odpustke sadobimo.

Tudi kateri sheli te S. Molitve imeti, katere fe per Krishoumo potu molio, ta jeh more u'Lublani kupiti, ali per PP. Francifhkainarjih dobiti tiste bukvize.

Letukai fo spet drugi popolnoma Rimski Odpustki, fa ufe brate, inu festre na Krishi umerjzhiga JESufa; de ta dan, kateri fe u'leto bratoushno tukai sapifhe, nu per temfe zhištu spovè inu obhaja, sadobi popolnoma odpustik. Satu is ferza sahvalimo nafhiga Isvelizharja, de nam je dau take velike fhaze, de skusi ufe lete Jerusalemske, in Rimfke S. Odpustke, fi bomo to vezhno, inu zhafno shrafengo sbrifali, na tem, inu na unim fveitu. —

Na stranéh 7.—9. se čita „Ta 1. Pefem“ za majhnim uvodom. Prva kitica slòve: ROMar spufti fe sdej, na ta boshji pot, hiti; stur' dobro mifu prei, odpustke sadobiti: sgrevei fe de fi Boga, dostlikrat reshalu ga.

Strani 10.—12. imajo LITANIE Od terplenia Christufouga. Druga pesem je na str. 12.—15.:

O Moi Romar peidi leifi, na leto Krishno goro; sgrevanu ferze pernefi, JESUS teb' odpustu bo: narpred sdei premifli smano, kai je on sa te preftau: nu ga profi sa to gnado, deb niemu prou hvalo dau.

Tretja pesem o trpljenji Jezusovem str. 15.—19. Četrti pesmi 19.—21. ni pridejan uvod, povè se pa, da se poje: „na visho koker Pefem od Divize Marije: Gre fhnik shalofnu smano premifli tu i. t. d. Peto pesem navaja Štrekelj v svojem spisu v „Arch. f. slav. Phil.“ „razpravljaje o narodni pesmi o sv. Lekši (Alexius); šesta pesem, str. 23.—26. poje „od tega nebehkiga Arzata, inu te boshje poti. Sedmi pesmi str. 26. do 30. je vsebina: „Od vezh gnad ukupei. Na visho koker Pefem od S. Petra Regolata. Katera je poufod dobru snana.“ Na leto Nedello s' jutrei je spet Pridiga, potlej fo S. Mafhe, po tiftih je Krishou pot, inu kader nasai gori pridejo, je peita Mafha, per kateri fe pojo Pefmi od S. Molitve, satu fe sazhe Krishni teden; katere nifem mogu tukei postavit, sakai fo 4. per mojeh nedelnih Pefmah u' tem pervim tallu, ali bukvah imenuvanih ftima Boshja: spet druge 4. bodo u' tem tretjim tallu per Pefmah teh exempelnou: katere ufe moje Pefmi skusi vifoku gnadliuga Excellenza, nu Erz-Pifhoffia

u' Gorizi fo ble dane PP. Franciskainarjam na S. Goro approbirat, inu skusi pomozh Boshjo bodo ukratkim zaitu drukane.

Tudi to Nedello Bratje, inu Sestre kateri se spovejo, inu obhajajo, sadobe spet te odpufte; koker je postaulenu na tiho Nedello sa sgorei

Osmo pesem (str. 30.—33) poje „od strahu Boshjiga“ po napevu pesmi o sv. Notburgi; deveta pesem: „Od Bratou, nu Sester te S. Bratoufhine, koku lubesnivu jeh JEsus k' febi klizhe“ (str. 33.—35.); deseti pesmi ni pristavljena vsebina (str. 35.—38.); jednajsta pesem (str. 38.—41.) poje: Od ene Hiftoriae, katero pifhe Tomaf Bozius de signis Ecclesiae. I. 5, c. 2. Item P. Rogeri parte 2. pag. 309. Dvanajsti pesmi (str. 41. do 43) ni pridejan niti uvod niti napotek gledé napeva. Vsebina je: Siromak naj priteče na „Su eto goro“, tu zadobi vse; sedma kitica slóve:

Kai bom raitou sdei, s'rezh mogozhe nei,
Zhlovek kar ti je terbei,
Sem pertezi ti, k'nafhmu arzati,
Ufe reve potoshi ti:
Profi kar fo toje shelle,
Shellifh priti u'vezhnu vefelle;
Nezviblei sa tu, sadubu bofh tu,
De poidefh u'fvetu Nebu.

Na konci zadnje kitice stoji AMEN. Na str. 44—45, 46.—47. sta še dve molitvi, kateri naj romar opravi na konci svojega pobožnega opravila. I.—IV., VIII.—IX. pa so tiskane v prozajiski obliki, pri drugih pesmih so stih razvidni po tisku; I. pesem ima 14, II. 6; III. 16; IV. 6; V. 8; VI. 14; VII. 12; VIII. 13; IX. 7; X. 11; XI. 13; XII. 8 kitic.

Natisnjeni vzgledi kažó, da tu ni iskati pesniškega vzleta. Nekatero oblike so zanimljive, n. pr. v 7. kitici XII. pesmi:

Zhlovek kar ti je ter bei,
Sem pertezi ti, k'nafhmu arzati.

V 3. kitici XII. pesmi:

Gledei bofh verjeu, roke je-respeu,
De te bo kufhnu objeu.

Na str. 48. je NB., ki pravi:

NB. Jeft fem shellu fhe vezh drusih Pefmi, nu S. molitviz u' te bukvizu postavit, ali sa volo drusih urshahou jeh sa sdei unkei spuſtim. De pak jeft nifem notte per teh Pefmih postau; satu kir jeh ne snajo poufod drukat. Katiri Romarji fem vezhkrat pridejo, taifti lete vishe dobru snaje: profem lete sa lubu usemite inu jeh puite v' Imeni

JEsufovim.

Vfe LetV MoJe DeLLV, plfanIe, InV nehanIe, nei bo h'zbaftI teI oTI krIshanI, InV sa naf Vboge greshnlke respetI JesVs ChrIftVs.

Konz teh Bukviz.

Ah! vezhnoſti, nikdar, inu nikuli.

Dve nezaznamenovani strani imata

Errata corrige

Falene — befede — popraulene.

Platz ali numrus. Vers ali zala.

6 Rimshi . . . Rimski . . . 23 i. d.

Ker se knjige rade poizgubé po malih župnih knjižnicah, opozarjam slavno ravnateljstvo licejalne knjižnice v Ljubljani, da si pridobi to redko knjižico.

Dr. K. Glaser.

Mrtvoj majci. Posvetio *Rikard Katalinić-Feretov*. Zagreb 1894. V lastitomu nakladom. 12°. str. 56. Tisak Karla Albrechta u Zagrebu. — Knjižica obseza s prologom vred 50 pesmij, katere vse opjevajo isti predmet: mrtvo mater in nje zamenico, domovino v okove speto. Tudi najspretnejši in najzgovornejši pesnik mora biti naposled monotonen v taki priliki. Ako bi človek čital pojedine pesmi, danes jedno, jutri jedno, ne opazil bi, da se šestokrat ponavlja ista misel, torej „isto, ali malo drukčije“. Pesniku tudi ne očitamo, da ne ostaje dosleden; saj pesniška fantazija ne trpi logičnih spon; v različni dobi pesnik različno čuti in daje svojim čustvom duška sedaj v tej smeri, sedaj v oni. Ali ako čitaš pesmi drugo za drugo, bodejo te v oči protislovja, in čudno se ti zdi, da pesnik v jedni pesmi pobija misli, ki jih je izrazil v drugi. Radi pa priznavamo, da je v zbirki mnogo pesmij res pesniški navdahnjenih. N. pr. „U očaju“, „Znaš zašto“, „Ti se čudiš“, „Kad me majka“, „Kad vidješe“ in druge. V formalnem oziru ni pesmim dosti prigovarjati. Tisek in popir sta jako ukusna. R. P.

Umetniška razstava hrvaških slikarjev in kiparjev. Naznanili smo že lani, da namerjajo hrvaški slikarji in kiparji prirediti umetniško razstavo, kateri namen bi bil sosebno ta, da bi pokazala hrvaški umetniški narastaj. Kakor soglasno javljajo hrvaški listi, uspela je razstava sijajno. Udeležili so se je Bukovac, Rendić, Mašić, Frangeš, Tišov, Čikoš, Iveković, Črnić, Kovačević, Kochetinger, Auer, Femen, Sitzer, prof. Bauer in nekateri drugi umetniki. Nadejati se je, da se v nekaterih letih otvori še večja razstava, kadar bodo namreč že samostalni vsi tisti mladi umetniki, ki se ob deželnih troških še šolajo v umetniških središčih.

Zgodovinsko-heraldiški almanah hrvaškega plemstva. V znani ogromni Siebmacherjevi »Kujigi grbov«, katere je doslej izšlo 375 zvezkov, izhajalo bode letos obširno rodoslovje hrvaško-slavonskega plemstva. Pisatelj tega rodoslovja je ravnatelj deželnega arhiva zagrebškega, dr. *Ivan pl. Bojničić*. Za svoje delo je zbiral podatke deset let ter opisal okolo 2000 hrvaških plemenitih rodovin. Uredništvo heraldičkega dela je prevzel glasoviti heraldik G. pl. Czerheč, grbe pa bode risal nemški heraldički slikar Adolf Hildebrant. Vsega skupaj bode okolo 8—10 zvezkov, izmed katerih jih vsako leto izide po štiri. Vsak zvezek bode obsejal po 226 plemiških rodovin in 18 tabel s slikami rodbinskih grbov. Cena zvezku 4 gld. 65 kr. Ker se priobčijo tudi izumrle rodbine, bode to velikansko delo izredno hasnilo vsakomur, kdor se bavi z zgodovino hrvaško.

Gospodom sotrudnikom na znanje. Zaradi nekaterih diferencij odlagam z današnjo številko uredništvo »Ljubljanskega Zvonca«. Pri tej priliki iskreno zahvaljam vse gg. pisatelje za obilo pomoč in takisto za zaupanje, katero so mi naklanjali ves čas, kar sem imel posla pri listu.

V Ljubljani, dne 31. decembra 1894.

Prof. A. Funtek.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse nevavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik**. — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar**.

Upravništvo »Národna Tiskarna« Kongresni trg št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.